

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest

Karlo Mirić

**OBRAZOVANJE PARTIJSKIH KADROVA KOMUNISTIČKE
PARTIJE HRVATSKE U RAZDOBLJU OD 1945. DO 1949.
GODINE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, prosinac 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest

Karlo Mirić

**OBRAZOVANJE PARTIJSKIH KADROVA KOMUNISTIČKE
PARTIJE HRVATSKE U RAZDOBLJU OD 1945. DO 1949.
GODINE**

**(EDUCATION OF PARTY MEMBERS OF THE COMMUNIST
PARTY OF CROATIA IN THE PERIOD FROM 1945 TO 1949)**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc.dr.sc. Goran Hutinec

Zagreb, prosinac 2018.

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Karlo Mirić

Datum i mjesto rođenja: 25.7.1989., Čakovec

Studijske grupe i godina upisa: Moderna i suvremena povijest, 2012.

Lokalni matični broj studenta: 303779D

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Obrazovanje partijskih kadrova Komunističke partije Hrvatske u razdoblju od 1945. do 1949. godine

Naslov rada na engleskom jeziku: Education of party members of the Communist Party of Croatia in the period from 1945 to 1949

Broj stranica: 73

Datum predaje rada: 13.12.2018.

Sastav povjerenstva koje je rad ocijenilo i pred kojim je rad obranjen:

- 1.
- 2.
- 3.

Datum obrane rada:

Broj ECTS bodova:

Ocjena:

Potpis članova povjerenstva:

1. _____
2. _____
3. _____

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisao diplomski rad pod naslovom Obrazovanje partijskih kadrova Komunističke partije Hrvatske u razdoblju od 1945. do 1949. godine i da sam njegov autor.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Karlo Mirić

(potpis)

Zagreb, _____

Sadržaj

1. Uvod	2
1. Osvrt na literaturu i izvore	2
2. Povijest KPH/KPJ od kraja I. svjetskog rata do 1945. godine	4
2.1. Povijest KPH do 1945. godine	6
2.2. Obrazovanje KPH do 1945. godine	10
3. Hrvatska i KPH od 1945. do 1949. godine	14
3.1. Povijesne okolnosti 1945. godine	14
3.2. Obrazovanje komunista KPH nakon Drugog svjetskog rata	17
3.2.1. Agitprop	18
3.2.2. Ministarstvo prosvjete	20
3.2.3. Partijske škole	21
4. Planovi i teme predavanja od 1945. do 1949. godine	26
4.1. Marksističko-lenjinistička teorija i ideološko uzdizanje partijskog članstva	26
4.2. Izveštaji o školovanju partijskih kadrova viših i nižih razina obrazovanja	29
4.3. Osvrt KPH na školovanje komunista u prve dvije poslijeratne godine	37
4.4. Sukob s Informbiroom	41
4.4.1. Rad partijskih škola nakon sukoba	44
4.4.2. Osvrt na rad partijskih škola i kursova do 1950. godine	56
5. Zaključak	68
6. Summary	71
7. Popis kratica	72
8. Izvori i literatura	73
Monografije i članci	73

1. Uvod

Planovi i programi partijskih škola uspostavljenih na području Hrvatske i Jugoslavije nakon Drugog svjetskog rata predstavljaju način kako je Komunistička partija Jugoslavije nakon Drugog svjetskog rata uspostavila kontrolu nad svim područjima života pa tako i obrazovanja. Brojni polaznici ovih škola su obučavani teorijom marksizma-lenjinizma te nakon stečenog znanja smješteni na različita zanimanja. U fokusu ovog rada bit će planovi i programi ovih škola, koja literatura se proučavala, odnosno koje ideologije su vršile utjecaj na rad ovih škola te koji predmeti i teme su bili najzastupljeniji. Cilj rada bit će objasniti koji je bio cilj ovih škola, odnosno na koji način su pripremali svoje polaznike za kasnije djelatnosti te dati uvid u rezultate ovih škola. Osim toga, rad će pratiti i promjene u predmetima, a time i tema te je nužno promotriti i političku klimu toga razdoblja kao i određenih razdoblja prije, budući da su imala utjecaj na stvaranje ideologija ovih škola. Rad će se baviti razdobljem od kraja Drugog svjetskog rata 1945. godine do 1949. godine, koje prati dinamičan razvoj socijalizma u Jugoslaviji neposredno nakon stvaranja nove države 1945. godine.

Mora se napomenuti da su veliku ulogu u tome odigrala tijela kao što su Agitprop te Ministarstvo prosvjete, a osim toga dati će se uvid u to kako su periodični listovi kao što je *Naprijed* (koji je bio službeno glasilo CK KPH) odigrali svoju propagandnu ulogu preko kojeg je Partija ostvarivala svoje interesne ciljeve. U prvim poslijeratnim godinama Jugoslavija je gradila svoju specifičnu politiku koju je u početku oblikovao Sovjetski Savez, država iz koje je Jugoslavija puno toga ugrađivala u svoj model, no 1948. godine je došlo do sukoba s Informbiroom, što je donijelo određene promjene i ideje koje su utjecale na jugoslavensku politiku pa tako i ideologiju Komunističke Partije.

1. Osvrt na literaturu i izvore

Ovaj rad će se temeljiti na analizi izvora iz Hrvatskog državnog arhiva, fonda CK SKH 1220 *Agitprop: Komisija za agitaciju i propagandu od 1945. do 1954. godine*, vezan za rad Agitpropa. Ovaj fond sadrži mnoštvo izvora vezanih za planove i

programe partijskih škola, problematiku ovih škola, izvještaje o radu, prijedloge za daljnji rad, rezultate ovih škola te podatke o polaznicima. Što se tiče periodičnih listova, koristit će se list *Naprijed*, službeno glasilo CK KPH preko kojeg je Partija vršila svoju propagandu te vodila rasprave i debate o načinu izvođenja ovih oblika uzdizanja partijskog kadra Jugoslavije neposredno nakon Drugog svjetskog rata. Knjige koje sam koristio bile su neke od sinteza hrvatske povijesti kao što su *Hrvatska povijest 1918. – 2008.* Ive Goldsteina, *Hrvatska u Jugoslaviji* Dušana Bilandžića, te *Politika povijesti u Jugoslaviji* Snježane Koren iz koje se može pratiti rad Ministarstva prosvjete i Komiteta za škole i nauku, kao i nekih ostalih tijela povezanih s prosvjetom, a koja su oblikovala jugoslavenski model obrazovanja nakon rata. Osim toga, Berislav Jandrić je možda napravio najbolju analizu ove teme budući da njegova knjiga *Hrvatska pod crvenom zvijezdom* daje bolji uvid u same partijske škole te ih je on specificirao, odnosno sistematizirao. Neke od drugih knjiga koje prate obrazovanje te odnos države prema znanosti toga vremena su i od Katarine Spehnjak *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske: 1945. – 1952.*, iz koje se može vidjeti kako je Partija vršila svoju propagandu preko planova i programa ovih škola. Budući da je obrazovanje partijskih kadrova na području Hrvatske i Jugoslavije krenulo još u međuratnom (1919. – 1941.), a također i u ratnom (1941. – 1945.) razdoblju, nužno je promotriti same početke nastanka partijskih škola i kursova, kao i ratnog razdoblja o kojem je pisao Mihajlo Ogrizović u svojoj knjizi *Marksističko obrazovanje partijskih kadrova u NOB* kada je također postojala djelatnost obučavanja partijskih kadrova teorijom marksizma-lenjinizma, ugrađivanja vjere u pobjedonosnu Oktobarsku revoluciju, djela Lenjina i Staljina te u glorifikaciju Sovjetskog Saveza.

U drugom poglavlju piše se o povijesti obrazovanja partijskih kadrova u međuratnom i ratnom razdoblju, prateći kongrese Komunističke Partije Jugoslavije, kada se razvija svijest o potrebi obrazovanja partijskih kadrova Jugoslavije djelujući u ilegali nakon 1921. godine, kao i obrazovanje jugoslavenskih komunista 20-tih i 30-tih godina 20. stoljeća u Moskvi. Treće poglavlje bavi se povijesnim okolnostima 1945. godine, kao i pregledu državnih tijela koja su imala funkciju obrazovanja i regulacije rada škola i programa škola u Hrvatskoj i Jugoslaviji nakon 1945. godine, u kojem možemo vidjeti koliko su Agitprop i Ministarstvo prosvjete utjecali na organizaciju školstva općenito, kao i na partijske škole koje su organizirane na području Hrvatske nakon

Drugog svjetskog rata. Četvrto poglavlje bavi se pregledom planova i programa partijskih škola, kao i izvještajima o stanju, prijedlozima za rad te analizi rezultata rada partijskih škola u Hrvatskoj nakon 1945. godine.

2. Povijest KPH/KPJ od kraja I. svjetskog rata do 1945. godine

Do kraja Prvog svjetskog rata Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija bila je u sastavu Austro-Ugarske, a kada se Monarhija raspala, Hrvatski sabor je kao nositelj povijesnog suvereniteta Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije proglasio Državu Slovenaca, Hrvata i Srba (dalje: Država SHS). Država SHS se 1. prosinca 1918. ujedinjuje s Kraljevinom Srbijom i proglašeno je Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca sa sjedištem u Beogradu, a Vidovdanskim ustavom iz 1921. godine država je dobila novo ime Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Dogovori o ustrojstvu nove države i drugim važnim pitanjima nisu bili dorečeni, ali zbog međunarodnih uvjeta u kojima se Hrvatska našla (nije bila priznata, nije imala vlastitu oružanu snagu, bila je izložena manipulacijama i diplomatskim igrama), bila je prisiljena na ubrzano donošenje odluke o ujedinjenju. Novostvorena država je u to vrijeme Hrvatskoj donijela korist time što je stvorena zajednica sa Srbijom kao saveznicom Antante pa se talijanske pretenzije na njezin teritorij nisu mogle u potpunosti ostvariti.¹

Već je na samim počecima dolazilo do nezadovoljstva u novostvorenoj Monarhiji kod naroda koji je smatrao da je preduvjet slobode republika, a ne monarhija, pri čemu se među narodnom masom osjećalo nacionalno i socijalno nezadovoljstvo, ali i prisutnost raznih političkih struja (od ideja boljševičke revolucije do ideje republikanizma). Novonastala država bila je bez Ustava, a sva je vlast bila koncentrirana u rukama regenta Aleksandra i beogradskog dvora. Represije režima protiv neistomišljenika bile su česte i okrutne. Narodna skupština nije se sastajala, a službeni Beograd je sve dekrete i zakone donosio preko obznana, odnosno kraljevih samodonešenih odluka. Takva politika je izazivala burne reakcije i stvarala sve veću opoziciju protiv režima. Socijalističke i boljševičke ideje prodirale su među vojnike na cijelom području Države SHS, a ideja republikanizma je među vojnicima i

¹ Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918. – 2008.* Zagreb: Novi liber; Europapress holding, 2008., str. 27

građanima percipirana kao ideja o državi bez rata, vojske, neimaštine, nameta i slično, a svaka im se monarhija činila neprihvatljivom. Ubrzo je službeni Beograd izdao i zakon kojim je uveo srpski dinar kao jedino platežno sredstvo, te je zapadni dio zemlje koji je koristio krune bio prisiljen mijenjati krune u dinare i to 4:1 u korist dinara. Ni nove agrarne reforme i oporezivanje nije bilo identično u svim dijelovima zemlje te su Hrvatskoj i Vojvodini bili nametnuti porezi, najčešće zemljarina i kućarina. Čak je i podjela zemlje išla u korist srpskim seljacima. U tim uvjetima kao opozicija hegemoniji beogradskog dvora javlja se novoosnovana Komunistička partija Jugoslavije koja je uključivala članove iz cijele zemlje i kao stranka postajala iznimno popularna te je samim time počela predstavljati veliku prijetnju režimu, zbog čega je Ministar unutarnjih poslova, Milorad Drašković, donio *Obznanu* kako bi osigurao državu od onih koji je žele srušiti. Hrvati su počeli izražavati sve veće nezadovoljstvo takvim centralističkim sustavom države u kojoj nije bilo ustava pa je 28. lipnja 1921. službeno uz maleni broj glasova protiv donesen ustav poznat kao Vidovdanski ustav. Ubrzo umire kralj Petar I., a nasljeđuje ga Aleksandar I. Karađorđević koji mijenja ime države i dijeli je na 33 oblasti. Promjene su nastupile, no problemi nisu riješeni. Iako su postojale razne institucije, ovlasti su im bile male, a Vidovdanski ustav je i dalje bio centralistički nastrojen i svu je vlast davao kralju i nasljednoj dinastiji Karađorđevića. Izbori u novoj kraljevini održavali su se svake dvije godine, a glavna konkurencija Narodnoj radikalnoj stranci bio je Stjepan Radić i njegovi seljaci. Nakon ubojstva Stjepana Radića u Narodnoj skupštini 1928. godine, nezadovoljstvo je među hrvatskim narodom počelo biti sve izraženije. Kako se u zemlji kriza nakon atentata produbila, 6. siječnja 1929. kralj je ukinuo Narodnu skupštinu i uveo diktaturu, koja je u historiografiji poznata kao „Šestosiječanjska diktatura“. Nekoliko mjeseci potom, kralj Aleksandar donosi *Zakon o nazivu i podjeli države*, kojim će se ime države promijeniti u Kraljevina Jugoslavija, a država podijeliti na 9 banovina i grad Beograd. Kralj vlada pod geslom „Jedan narod, jedan kralj, jedna država“. Iako je dio političara pa i hrvatskih pozdravio uvođenje diktature, ona je dovela do eskalacije nasilja protiv neistomišljenika, posebice do nasilja i pokušaja razbijanja hrvatskih, makedonskih i slovenskih pokreta, u kojima će hrvatske žrtve biti najpoznatije (Josip Predavec, Đuro Đaković, Milan Šufflay i dr.). Kao posljedica dolazi do osnivanja Ustaša kojima je cilj stvaranje samostalne Hrvatske. Godine 1931. situacija u zemlji se blago smiruje te kralj Aleksandar 1931. donosi Oktroiirani ustav kojim vraća parlamentarizam, a iste godine raspisani su izbori, koji su bilo tako raspisani da su rezultirali pobjedom

jedinstvene Jugoslavenske nacionalne stranke. Hrvatske stranke našle su se u oporbi te donose zajednički protestni dokument 1932. godine „Zagrebačke punktacije“, zahtijevajući u njima federalno uređenje. Službeni Beograd je punktacije proglasio protudržavnim i one su postale nevažeće, a Vlatko Maček je nakratko završio i u zatvoru. Problemi su se i dalje gomilali. To se prvenstveno očitovalo u nametanju Hrvatskoj, Hrvatima i drugim regijama i narodima velikosrpski koncept koji velika većina nije mogla prihvatiti, a kada su krajem tridesetih godina priznali postojanje „hrvatskog pitanja“, već je bilo prekasno. Već je u vrijeme kada se približavao Drugi svjetski rat bilo jasno kako se takva Jugoslavija neće moći održati, a vanjska agresija je dovela do raspada države 1941. godine, koja se nakon 1943., odnosno 1945., rekonstruirala u bitno drugačijem obliku.²

2.1. Povijest KPH do 1945. godine

Kada govorimo o Komunističkoj partiji Hrvatske (dalje: KPH), nužno je promotriti razvoj Komunističke partije Jugoslavije (dalje: KPJ) od njezinog osnivanja 1920. godine do 1945. godine. KPJ je, kao i deseci drugih partija u raznim zemljama bila članica Treće internacionale, odnosno Komunističke internacionale (dalje: Kominterne), kojoj je sjedište bilo u Moskvi. Savez komunista osnovali su u Londonu 1847. K. Marx i F. Engels kao međunarodnu revolucionarnu organizaciju. Njezin Manifest, koji je bio i osnova svim budućim komunističkim organizacijama, je odredio djelovanje organizacije u smjeru ukidanja građanskoga poretka i uspostavljanja vladavine proletarijata. Prema statusu Kominterne iz 1921. godine, komunističke partije diljem svijeta bile su dijelovi jedinstvene međunarodne organizacije koja je vođena iz centra, a njegove sekcije, odnosno partije u raznim zemljama izvršavale su odluke središnjeg tijela.

U Beogradu je 1919. na kongresu ujedinjenja socijaldemokratskih i socijalističkih stranaka bila utemeljena Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista) – SRPJ(k). Boljševička partija bila je temelj na kojoj se organizacijski i ideološki gradila te je, po uzoru na Svesaveznu komunističku partiju boljševika, zagovarala marksističko-lenjinistički način i koncept rada te društvenog uređenja. To se najviše

² Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918. – 2008.*, str. 30-34

može uočiti u tome kako je SRPJ(k) temeljila svoje revolucionarno djelovanje. Što se tiče organizacije i hijerarhije, također su ustrojene po uzoru na Svesaveznu Komunističku Partiju boljševika, što je podrazumijevalo podređenost nižih organa višim, demokratski centralizam te odlučivanje u uskom krugu ljudi. Hijerarhija je bila sljedeća: Kongres, Centralni komitet (dalje: CK), Politbiro, oblasni, okružni, kotarski te mjesni komiteti. Po uzoru na boljševičku Partiju i SRPJ(k) se povezala sa širokim radničkim i seljačkim masama te ih tako uključivala u svoju politiku Partije, a svoje djelovanje je temeljila na ideji Treće internacionale osnovane 1919. godine. U izvještaju o razvitku i djelatnosti SRPJ(k) navodi se kako je Prvi kongres partije održan u Beogradu 1919. godine, a Drugi 1920. godine u Vukovaru. Na tom je kongresu Socijalistička radnička partija Jugoslavije, odnosno komunista (dalje SRPJ(k)) dobila svoje ime, a donesen je Program i Statut Partije. Prvotno se zvala Socijalistička radnička partija Jugoslavije komunista, da bi na Drugom kongresu 1920. godine u Vukovaru promijenila naziv u Komunističku partiju Jugoslavije. Krajem 1920. *Obznanom* je bilo zabranjeno komunističko djelovanje, a stranka počinje djelovati u ilegali. U vrhu stranke je došlo do podjele na lijevu i desnu frakciju, koje su postojale do 1928. godine, kada se pojavio otpor frakcionaštvu i stvaranje jedinstvene KPJ, koju je zastupao Josip Broz Tito.³

Kada je proglašena Šestosiječanjska diktatura 1929. godine, KPJ je pozvala na opći ustanak, koji je bio poguban za veliki broj njezinog članstva koji je bio ubijen i zatvoren. Četvrta zemaljska konferencija KPJ održana je 1934. godine u Ljubljani, a nakon njezinog završetka počeo se izgrađivati ispravniji, marksistički stav prema nacionalnom pitanju što je rezultiralo pripremanjima za osnivanje Komunističke partije Hrvatske i Slovenije. Iduće, 1935. godine u Splitu je održan plenum CK KPJ gdje se navela potreba osnivanja nacionalnih komunističkih partija, odnosno tom pitanju se pristupilo puno ozbiljnije i organiziranije. Dalo se do znanja da je osnivanje nacionalnih komunističkih partija Hrvatske i Slovenije u skladu s potrebama radnih masa te da je to nužno kako bi se osigurao slobodni nacionalni razvoj naroda Jugoslavije te pomoć u borbi protiv rastućeg pojačanog imperijalizma u svijetu. Pripreme za osnutak KPH trajale su gotovo dvije i pol godine što se poklapa sa

³ Jandrić, B.. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945.-1952.*, Zagreb:Srednja Europa, 2005., str. 39

sredinom tridesetih godina u Jugoslaviji kada su brojni komunisti tijekom 1935. i 1936. godine uhićeni i zatvoreni, a osim toga pogođeni su i središnji rukovodeći organi. Važan događaj ovog razdoblja je povratak Josipa Broza Tita nakon što je dobio privolu Kominterne u jesen 1936. godine u Jugoslaviju te je započeo njegov rad s dijelom najvišeg partijskog rukovodstva, a sam Tito je tada vršio funkciju organizacijskog sekretara.⁴

Sama ideja osnivanja partija u Hrvatskoj i Sloveniji imala je cilj da se te nacionalne partije kao društveno-politički čimbenik suprotstave rastućem utjecaju građanskog nacionalnog (nacionalističkog) pokreta. Rukovodstvo KPJ je još prije Sedmog kongresa Kominterne 1935. godine jugoslavenskim komunistima putem Narodne fronte odredila zadaću da se odlučno bore protiv takvih elemenata, što je bilo u skladu s Kominterninim stavom. Nacionalno pitanje postalo je temeljno pitanje koje je suprotstavljalo dvije strane (KPJ i HSS) jer nisu mogle naći zajednički dijalog, a tridesetih godina HSS je imao veliku podršku seljačkih masa hrvatskog naroda što je naročito brinulo rukovodstvo KPH te u velikoj mjeri odredilo njezinu politiku nakon osnivanja. HSS je veliki utjecaj vršio preko Hrvatskog radničkog saveza (dalje: HRS), sindikalne organizacije koja se borila protiv komunističkih ideja, dok je KPH svoje ideje ostvarivala putem Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza (URSSJ) koji se tih godina počeo širiti brojčano te se smatra pretečom ideja koje je KPH ostvarila kasnije, u radničkim slojevima društva. To je utjecalo da KPJ još odlučnije pristupi definiranju svoje programske koncepcije i ideologije kako bi se mogla što bolje obračunati s konkurencijom koja je imala široku podršku u redovima seljaka i radnika.⁵

KPH je osnovana u kolovozu 1937. godine, a na samom osnivačkom kongresu već je poprimila obrise ozbiljne političke organizacije koja je definirala nacionalno pitanje kao i uporište u Narodnoj fronti preko koje je Partija ostvarivala svoje interese. Što se tiče nacionalnog pitanja, KPH u središte stavlja radničku klasu kao dio hrvatskog naroda te odlučno odbacuje optužbe građanske opozicije da radi protiv hrvatskih nacionalnih interesa zbog toga što je, navodno, proleterska i internacionalna. KPH nije ni u jednom trenutku htjela odbaciti mogućnost suradnje s HSS-om, a već je u

⁴ Goldstein, I., *Hrvatska 1918. – 2008*, str. 164

⁵ Isto, str. 166

rezoluciji osnivačkog kongresa navedeno kako KPH ima volju surađivati i s drugim opozicijskim i građanskim pokretima zbog zajedničkih ciljeva kao što su potreba zajedničke borbe za pravo na samoodređenje hrvatskog naroda te borba za slobodnu i suverenu Ustavotvornu skupštinu. Opozicija ipak nije bila voljna surađivati s KPH smatrajući je izravnim političkim protivnikom, a budući da je HSS imao veliku podršku hrvatskog naroda, KPH je morala oprezno planirati svaki svoj potez kako ne bi izgubila podršku zbog sumnje da radi protiv nacionalnih interesa. Osim toga rukovodeći kadar je bio vrlo mlad, bez pravog revolucionarnog iskustva i još se nije profilirao kao ozbiljna politička snaga koja bi se mogla od samog osnivanja KPH uspješno boriti s opozicijom.⁶

U jesen 1939. dogodila se reorganizacija rukovodstva Partije, kada se došlo do zaključka da se KPH mora osloboditi utjecaja sa strane, odnosno obazrivosti prema programu HSS-a te odlučno krenuti vlastitim putem, istovremeno oštro kritizirajući opoziciju što se nakon sporazuma Cvetković - Maček pokazalo ispravnim. KPH je nakon toga ojačala jer je tada postalo vidljivije kako je HSS zapravo izdao interese seljaka te zaštitio političke interese samo pojedinih društvenih grupacija. KPH je to uspješno iskoristila i uključila komuniste u rad sa seljačkim masama te ih tako počela privlačiti na svoju stranu, što joj je omogućilo veći porast članstva.⁷

Krajem 30-ih godina, Tito je boljševičkim metodama konsolidirao i učvrstio KPH, ali to razdoblje karakterizira i sumnja jednog dijela lijeve inteligencije u samu ideologiju i politiku Partije nakon Staljinovih čistki zbog čega su mnogi komunisti tog vremena počeli kritički preispitivati boljševičku ideologiju. To se manifestiralo sukobom Tita s određenim dijelom lijeve inteligencije na čelu s Miroslavom Krležom 1939. godine. Krleža je, nakon što je saznao za staljinistička ubijanja i monstruozne sudske procese u SSSR-u, u kojima su likvidirani i neki njegovi prijatelji, pokrenuo raspravu o problemima estetike i filozofije, a njegov stav se protivio boljševičkom dogmatizmu što je rezultiralo Krležinim izbacivanjem iz Partije, ali njegov je utjecaj ostao i dalje prisutan na nove generacije đaka, studenata i intelektualaca. KPJ pojačano djeluje i nakon travanjskog rata zagovarajući nesudjelovanje Jugoslavije u ratu i oslonac na

⁶ Jelić, Ivan. *Značenje osnivanja Komunističke partije Hrvatske*, Časopis za suvremenu povijest, Vol.2 No.1 listopad 1970., str. 9-21, str. 11

⁷ Isto, str. 14

SSSR, a s programom nacionalne ravnopravnosti i prava na slobodu i samoodređenje naroda KPJ je organizirala široki antifašistički pokret. Iz ovog se vidjelo da se do 1939. godine unutar sebe komunistička partija izgradila kao ozbiljna politička snaga koja se može suočiti s bilo kakvim zastranjivanjima te opasnim tendencijama. Na Petoj zemaljskoj konferenciji Jugoslavije 1940. godine zaključeno je kako je KPH završila svoj proces preobrazbe u partiju modernog tipa te je ocijenjena kao najbrojnija partijska organizacija u Kraljevini Jugoslaviji.⁸

Nakon raspada Jugoslavije u travnju 1941. godine, KPJ je bila jedina politička snaga s organizacijskom mrežom u svim dijelovima zemlje, a KPH je bila njezin najbrojniji i najorganiziraniji dio. Proglašenjem NDH donesena je odluka o podizanju ustanka. Godine 1942. formirano je Antifašističko Vijeće Narodnog oslobođenja Jugoslavije (dalje AVNOJ), koji je bio temelj budućeg federalnog ustroja Jugoslavije, a 1943. godine Zemaljsko antifašističko vijeće Narodnog oslobođenja Hrvatske (dalje ZAVNOH), koje je bilo najviše zakonodavno i predstavničko tijelo državne vlasti u Federalnoj državi Hrvatskoj. KPJ je potkraj rata dobila podršku i od Saveznika, koji su je vidjeli kao jedini oslobodilački pokret u Jugoslaviji i Hrvatskoj.⁹

2.2. Obrazovanje KPH do 1945. godine

Prvi programi obrazovanja komunista na području Hrvatske počeli su u vrijeme kada je oformljena KPJ, a radilo se o tečajevima za buduće partijske propagandiste i predavače. Tečajevi su se održavali u radničkim domovima i na njima su mladi komunisti educirali svoje polaznike (prvenstveno radničku klasu i njezine rukovoditelje) o temama iz područja povijesti socijalizma, radničkog pokreta, političke ekonomije i zakonodavstva, što je pridonosilo njihovom političkom, marksističkom i ideološkom obrazovanju. U to vrijeme počinje s radom i prva partijska škola u Zagrebu, koju je osnovao član Pokrajinskog komiteta Socijalističke radničke partije Jugoslavije Đuro Cvijić. Polaznici su se upoznavali s osnovama marksizma i naučnog socijalizma, a ugrađivala im se i nova ideologija koja u centar stavlja radnika kao pokretača društva.

⁸ Jelić, Ivan. Značenje osnivanja Komunističke partije Hrvatske, str. 17

⁹ Isto, str. 21

Godine 1920. radikalna demokratska vlada Milenka Vesnića donosi *Obznanu*, a godinu dana poslije i *Zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi*, čime komunisti bivaju zabranjeni, a nekolicina i uhićena. To ih nije spriječilo da svoje komunističko djelovanje nastave i u kaznionicama. Zatvori poput Srijemske Mitrovice, Maribora, Lepoglave ili Požarevca postali su škole revolucionara koji su se po izdržanoj kazni uključivali u partijsku aktivnost. Neki od komunista koji su izašli iz kaznionica bili su dovoljno obučeni da samostalno drže predavanja iz područja koja su najbolje savladali. O komunistima u kaznionicama brigu su vodili CK KPJ i Josip Broz Tito, koji su ih opskrbljivali najnovijom marksističkom literaturom, odnosno radovima Marxa, Engelsa, Lenjina, Staljina i drugih.¹⁰

Pitanja o obrazovanju partijskog kadra bila su često na dnevnom redu raznih sjednica komunističke partije: na Kongresu ujedinjenja socijaldemokratskih partija i organizacija u Beogradu 1919. godine istaknuta je potreba komunista za održavanjem predavanja, zborova i slično, a na Trećoj zemaljskoj konferenciji KPJ u Beogradu 1924. godine istaknuto je pitanje obrazovanja partijskog kadra u duhu marksizma-lenjinizma. U izvještaju Kominterni 1924. godine spominju se problemi vezani za nedostatak rukovodećih partijskih kadrova, a na Trećem kongresu KPJ u Beču 1926. godine, tražilo se od Partije da odmah pristupi obrazovanju putem škola i kursova u najvažnijim organizacijama, za što se morao pripremiti nastavni materijal. Na Četvrtom kongresu KPJ 1928. godine odlučeno je da se više pažnje u obrazovanju pokloni najvažnijim strukama kao što su rudari, željezničari, metalci i drvodjelci itd., iako je istovremeno istaknuto kako su postavljani razni zadaci, a njihova realizacija nije bila adekvatno provođena.¹¹

CK KPJ je od 1923. godine svoje članove slao na školovanje u SSSR na komunistički univerzitet J. M. Sverdlov, a i u Međunarodnu lenjinsku školu koja je počela s radom 1926. godine. Uz navedene, postajao je još i Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada (dalje KUNMZ), kojeg su pohađali komunisti i radnici iz svih zemalja u kojima je bio razvijen komunistički pokret, a mnogo jugoslavenskih

¹⁰ Ogrizović, Mihajlo, *Marksističko obrazovanje partijskih kadrova u NOB*, NIRO, Radničke novine, Hrvatska, 1988., str. 14-20

¹¹ Jandrić, B., *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945.-1952.*, str. 168

komunista koji su izašli iz ovih škola kasnije su postali ključne ličnosti u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji u Jugoslaviji. Do nešto ozbiljnijih promjena dolazi 1937. godine, kada je formirana KPH s Josipom Brozom Titom na čelu te su se stvorili uvjeti za efikasnije vođenje pokretom usprkos ilegalnosti, a uz organizaciju i distribuciju literature i relevantnog tiska, planirala se i organizacija marksističkog obrazovanja partijskih kadrova. Počelo se sa svestranim planskim radom; sređivanjem partijske organizacije, idejno-političkim uzdizanjem partijskog kada i unaprjeđenjem njihovog obrazovanja osnivanjem partijskih škola, konsolidacijom Partije te stvaranjem njezina jedinstva.¹²

Na Petoj zemaljskoj konferenciji koja se održala od 19. do 23. listopada 1940. godine, prisustvovalo je 108 delegata iz svih krajeva Jugoslavije. Na konferenciji je bilo podneseno 11 referata, izabran je CK od 38 članova te kandidata za članove, sedam članova Politbiroa, a Josip Broz Tito izabran je za generalnog sekretara/tajnika. Nakon završetka rada Pete konferencije izrađena je i njezina Rezolucija, koja je sadržavala analizu međunarodne i unutarnje političke situacije. Rezolucija je prikazivala aktivnost Partije te uspjehe i pogreške u njezinom radu, a navodila je i zadatke koji su se našli ispred nje, između kojih je bila i organizacija škola i tečajeva u cijeloj zemlji. Po završetku Pete konferencije, u istoj zgradi se otvorila viša partijska škola, čiji su polaznici bili najviši republički i pokrajinski partijski rukovoditelji. Nakon toga je krenulo intenzivnije školovanje rukovodećeg kadra i ostalih članova Partije, za koje je Tito rekao *jednom riječju, te škole, iako su kratko trajale, dale su ono što je bilo potrebno. Davale su, naime, našim komunistima efikasno idejno oružje od ogromnog značaja za mobilizaciju i kasnije vođenje oslobodilačke borbe.*¹³

Školovanje partijskih kadrova se kao stalna i organizirana aktivnost nastavilo i tijekom Drugog svjetskog rata kroz različite oblike, na oslobođenim i okupiranim područjima Jugoslavije, a najčešće su se održavali viši, srednji i niži partijski tečajevi pri CK KPJ i Agitpropu, ali i pri pokrajinskim i oblasnim komitetima. Inicijativu za organizaciju partijskih tečajeva davali su CK KPH i CK KPJ, a održavani su u svrhu marksističko-lenjinističkog obrazovanja, s konačnim ciljem dizanja narodnog ustanka i socijalističke revolucije.

¹² Ogrizović, Mihajlo, *Marksističko obrazovanje partijskih kadrova u NOB*, str. 30

¹³ Isto, str. 35

Niži partijski tečajevi počeli su s radom 1942. godine, a organizirao ih je još tada neslužbeni Agitprop. Održavali su se u oblasnim, okružnim i kotarskim komitetima, a polazili su ih rukovoditelji oblasnih, okružnih i kotarskih komiteta Partije, voditelji brigada i divizija te čelnici raznih organa narodne vlasti i antifašističkih organizacija. Agitprop CK KPH je vodio brigu o organizaciji, sadržaju i metodama ovog tečaja, a 1943. godine uputio je direktno pismo svim oblasnim i okružnim komitetima Partije u Hrvatskoj u kojem se na vrlo kompleksan način govori o programu za niže partijske tečajeve te su im dostavljene teme po kojima trebaju raditi. Tečaj je trajao od 10 do 15 dana, a literatura koja se obrađivala bila su djela od Karla Marxa, Friedricha Engelsa, Vladimira Iljiča Lenjina, Josifa Staljina, Josipa Broza Tita, Georgija Dimitrova i drugih. Upute o organizaciji i literaturi vrijedile su i za srednje partijske tečajeve dok se za njih nije odredio odgovarajući program, koji bi bio pogodan i za masovne organizacije.¹⁴

CK KPJ i Agitprop održavali su i srednje partijske tečajeve u oblasnim, okružnim i kotarskim komitetima Partije. Do 1943. godine rad ovih tečajeva odvijao se prema uputama i programima nižih partijskih tečajeva, da bi od te godine CK KPH donio poseban program i za srednje partijske tečajeve. Uz poseban program davala su se i djela od Segala, Engelsa, Lenjina, Marxa, Staljina, Livadića, Tita, kao i tekst Rezolucije Pete zemaljske konferencije. Na primjeru nižih i srednjih tečajeva vidljivo je kako se kvaliteta obrazovanja dizala na jednu višu razinu, a u programima obrazovanja značajno mjesto zauzimala je ideologija Partije te stvarnost partijske revolucije i oslobodilačkog rata, što je bila konkretizacija marksističko-lenjinističke teorije i prakse. CK KPH je ovim programima i uputama ujednačio obrazovanje kod svih oblasnih i okružnih komiteta Partije, što je bio značajan korak u daljnjem marksističkom obrazovanju, a ujedno i preteča nižih i srednjih partijskih škola.¹⁵

Uz niže i srednje, od 1943. godine Agitprop pri CK KPH je organizirao i više partijske tečajeve. Oni su prvenstveno bili namijenjeni visokim vojnim rukovoditeljima, ali pohađali su ih i polaznici koji su se osposobljavali za predavače na srednjim i nižim partijskim tečajevima. Tečaj je trajao 15 dana, imao je puno

¹⁴ Ogrizović, M., *Marksističko obrazovanje partijskih kadrova u NOB*, str. 41-41

¹⁵ Isto, str. 47

opširniji program od srednjih i nižih tečajeva, a bavio se i specifičnostima jugoslavenske oslobodilačke borbe i socijalističke revolucije, s naglaskom na ustroj organa narodne vlasti te antifašističke organizacije. Agitprop je vodio i računa o tome da sve polaznike opskrbljuje literaturom i raznim marksističkim i lenjinističkim djelima, a ulagao je i velike napore u daljnje organizacijsko, sadržajno i metodološko objedinjavanje rada partijskih tečajeva na svim razinama te na svim područjima diljem Jugoslavije.¹⁶

3. Hrvatska i KPH od 1945. do 1949. godine

3.1. Povijesne okolnosti 1945. godine

Drugi svjetski rat završen je 2. rujna 1945. godine. Ovaj međunarodni sukob vodio se na tri kontinenta, a završio je uništavajućim posljedicama za sve narode, ne samo za one koji su poraženi. Najviše posljedica osjetili su europski narodi, a ljudska stradanja (poginulo je 55 milijuna ljudi, ranjeno ih je bilo 35, a nestalo 3 milijuna) i materijalna razaranja bila su najveća u europskoj povijesti. Francuska je poražena 1940. u ratu s Njemačkom, nakon čega je pala na status drugorazredne države, Velika Britanija je zbog šest godina ratovanja postala ovisna o pomoći SAD-a i izgubila je svoje imperijalne kolonije, Italija je 1943. godine kapitulirala i izgubila sve posjede izvan Italije, a Njemačka je bila u potpunosti razorena i okupirana. Zemlje srednje i jugoistočne Europe (baltičke države, Poljska, Češka, Slovačka, Mađarska, Rumunjska i Jugoslavija) bile su međusobno politički nepovezane, u ratu okupirane od strane nacističke Njemačke, ali po završetku i oslobođene od strane SSSR-a. Iako je SSSR u Drugom svjetskom ratu pretrpio najveće žrtve, izašao je kao pobjednik i dostigao vrhunac svog međunarodnog ugleda zbog najvećeg doprinosa u borbi i pobjedi nad nacifašizmom.¹⁷

Borba protiv fašizma, nacizma i japanskog militarizma zbližila je razne države te je stvorena svjetska antifašistička koalicija, odnosno savez zapadnih demokratskih zemalja i SAD-a sa Sovjetskim savezom, osnovana je Organizacija Ujedinjenih

¹⁶ Ogrizović, M., *Marksističko obrazovanje partijskih kadrova u NOB*, str. 43-46

¹⁷ Bilandžić, D., *Hrvatska moderna povijest*, str. 204-205

naroda (dalje: OUN), a 24. listopada 1945. godine njezinom Poveljom i Statutom zemlje članice su se obvezale da će se boriti za mir, sigurnost i prava čovjeka i naroda, za zabranu upotrebe sile u međunarodnim odnosima te za nemiješanje u unutarnje poslove pojedinih država. Pobjeda u ratu omogućila je SSSR-u da u svim državama koje je oslobodio uspostavi prosovjetske režime dovodeći komuniste na vlast u naredne dvije poslijeratne godine, a među njima je bila i Jugoslavija.¹⁸ Kako bi lakše utjecala na svoje satelitske režime, Komunistička partija Sovjetskog saveza je u rujnu 1947. godine osnovala Informacijski biro komunističkih i radničkih partija (IB), koji je bio političko tijelo sastavljeno od 9 komunističkih partija. Na osnivačkom sastanku istaknuto je kako su se stvorile dvije strane; imperijalistička zapadna strana na čelu s SAD-om te demokratska socijalistička na SSSR-u, a zadaća socijalizma bila je obrana od zapadne agresije.¹⁹

KPJ i KPH su već tijekom 1942. godine počele ustrojavati apsolutističku jednopartijsku vladavinu, a na Drugom zasjedanju AVNOJ-a 1943. godine Josip Broz Tito je imenovan predsjednikom vlade i maršalom te vrhovnim zapovjednikom i ministrom vojske. Proces oblikovanja nove vlasti ubrzao se s približavanjem kraja ratu, a KPJ je pod svoje okrilje privlačila i neke nekomunističke grupe kako bi se približila političkoj demokratizaciji. Da bi pristupile Jedinствenoj narodnooslobodilačkoj fronti (dalje: JNOF), trebale su ispunjavati određene uvjete, dok su antifašističke organizacije koje je osnivaio Narodnooslobodilački pokret automatski postajale njezine članice. Početkom ožujka 1945. godine osnovana je i vlada Demokratske Federativne Jugoslavije, Tito je postao premijer i ministar obrane, a komunisti su držali i druge najvažnije resore. U travnju iste godine Predstavništvo ZAVNOH-a je u formiralo Narodnu vladu Hrvatske, a vlada je bila sastavljena kao vlada JNOF-a Hrvatske. Tri mjeseca kasnije ZAVNOH je na svojem Četvrtom zasjedanju promijenio ime u Narodni sabor Hrvatske i time završio svoje ratno djelovanje, a konačno su utvrđene i granice novouspostavljene Narodne Republike Hrvatske.²⁰

¹⁸ Bilandžić, D., *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb:Golden marketing, 1999., str. 206

¹⁹ Isto, str. 207

²⁰ Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918. – 2008.*, str. 410-411

Na svojem Trećem zasjedanju AVNOJ se preimenovao u Privremenu narodnu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije (dalje: DFJ) i izabrao Predsjedništvo i odbore. Jugoslaviji su vraćeni i teritoriji koji su nakon 1918. godine priključeni Italiji, a donesen je i niz zakona kojima su se pripremali izbori za Ustavotvornu skupštinu.²¹ Doneseni su i *Zakon o izboru narodnih poslanika* te *Zakon o biračkim spiskovima*, a izbori su se održali 9. studenoga. Na njima su kandidati Narodne fronte dobili preko 90% glasova. Prvo zasjedanje Ustavotvorne skupštine bilo je 29. studenog 1945. godine, a na njemu je prihvaćena Deklaracija o proglašenju Federativne Narodne Republike Jugoslavije (dalje: FNRJ) kao savezne narodne države republikanskog oblika te zajednice ravnopravnih naroda koji su izrazili svoju volju da ostanu ujedinjeni u Jugoslaviji. Ustav je proglašen u siječnju 1946. godine, a kako je bio vjerna kopija ustava SSSR-a donesenog desetak godina ranije, bilo je jasno kako je Jugoslavija svjesno odabrala boljševički model društvenih odnosa. Hrvatski ustav također je bio preslika saveznog, a Predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske dalo je u veljači 1946. godine Hrvatskoj ime - Narodna republika Hrvatska (dalje: NR Hrvatska).²²

Iako je u svim svojim nazivima tijekom godine imala federativna, Jugoslavija je u praksi bila centralistička država, u duhu sustava koji je diktirala centralistički ustrojena komunistička partija s jednim čovjekom na čelu male skupine koja je odlučivala o svim važnim pitanjima. Federalne jedinice su vezu s centrom u Beogradu održavale preko Politbiroa CK KPJ, a ne preko vlade DFJ. Politbiro je bio sastavljen od desetak ljudi od kojih je svaki bio odgovoran za određeno područje društvenog života (obranu, izgradnju države, ekonomiju, međunarodne odnose itd.), a predsjednici svih vlada postali su sekretari republičkih Politbiroa. Članovi KPJ bili su odani državi te disciplinirani prema partijskom načelu demokratskog centralizma, koji je došao u prvi plan kao načelo vladavine umjesto federalizma. U prve četiri godine poslije rata jednopartijska politička diktatura postala je radikalno tvrđa i bezobzirnija od partizanske vlasti za vrijeme rata, s očiglednom težnjom da se razvije u totalitarnu vlast. Vlast se gradila po uzoru na staljinistički sustav u SSSR-u, koji je

²¹ Isto, str. 413-414

²² Isto, str. 416-417

podrazumijevao postojanje svemoćne Komunističke partije koja je vršila kontrolu nad svim segmentima društva.²³

3.2. Obrazovanje komunista KPH nakon Drugog svjetskog rata

Nakon završetka Drugog svjetskog rata i dolaska komunista na vlast, počele su preobrazbe svih područja društvenog života, a samim time i obrazovanja. U prvim poslijeratnim godinama prosvjeta, kultura i umjetnost prvenstveno su služili ostvarivanju revolucionarnih ciljeva i preobražaju cjelokupnog društva u komunističko društvo. Novom konceptu obrazovanja nije bio cilj samo obrazovanje, već i nametanje nove ideologije, stvaranje kvalitetnog članstva te kolektivnog identiteta Partije. Teorija marksizma-lenjinizma prakticirala se u svim sferama društvenog života, s većim naglaskom na bratstvo i jedinstvo jugoslavenskih naroda.

KPJ je određivala smjernice razvoja zemlje, a na svim ključnim pozicijama u državnim organima nalazili su se komunisti, koji su osiguravali pravilnu provedbu svih donošenih mjera. Kroz razne masovne organizacije kao što su Narodna fronta (dalje: NF), Antifašistička fronta žena (dalje: AFŽ), Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije/Narodna omladina Jugoslavije (dalje: USAOJ i NOJ) ili sindikate pojedinih poduzeća, Partija je utjecala na pojedine društvene skupine kao što su mladi, žene ili radništvo te na taj način isticala važnost političkog i prosvjetnog rada među širim narodnim masama.²⁴

U poslijeratnom razdoblju je obrazovni sustav bio oblikovan prema sovjetskom modelu, ali nije bio dobro implementiran zbog toga što se zanemarila prilagodba jugoslavenskoj situaciji te dosadašnja iskustva u obrazovanju. Neki od problema s kojima se obrazovanje partijskih kadrova susretalo u razdoblju od 1945. do 1949. godine na svim razinama obrazovanja bili su manjak predavačkog kadra, manjak literature, odnosno udžbenika, nedostatak prostora u kojem bi se odvijalo

²³ Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918. – 2008.*, str. 417-418

²⁴ Koren, Snježana. *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945 – 1960), Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti, historiografija.* Zagreb: Srednja Europa, 2012., str. 32

obrazovanje, a kao posljedica navedenog i slabiji uspjeh polaznika u pojedinim školama.²⁵

Dva glavna tijela koja su vršila nadzor nad prosvjetom bila su Ministarstvo prosvjete i Agitprop, a tijekom godina se često mijenjala njihova nadležnost i ustrojstvo.

3.2.1. Agitprop

Odjeljenje za agitaciju i propagandu CK KPJ (dalje: Agitprop), bilo je zaduženo za pitanja obrazovanja, odnosno za ideološko-politički odgoj članova Partije i širih društvenih masa. Agitacija i propaganda bile su iznimno važne za KPJ već i u međuratnom razdoblju, a ona se uvelike provodila prevođenjem i izdavanjem marksističke literature. Iako se Agitprop počeo stvarati tijekom ratnog razdoblja, službeno nastaje u proljeće 1945. godine kada je CK KPJ donio direktivu *O reorganizaciji agitacije i propagande*. Prema njoj je Agitprop formulirao i usmjeravao prosvjetnu i kulturnu politiku, nadzirao tisak, izdavačku djelatnosti i kulturnu politiku te davao direktive. Agitprop je formiran kako bi KPJ provodila ideološko uzdizanje partijskog članstva i politički odgajala široke narodne mase, a pokušavala je kroz njega uspostaviti i nadzor nad područjem cjelokupne kulturne djelatnosti.²⁶

Na čelu Agitpropa je bio Milovan Đilas, a Agitprop je s odgovarajućim tijelima nacionalnih rukovodstava izgradio mrežu Agitprop komisija na teritoriju Jugoslavije, koje su se brinule o provođenju direktiva iz centra te o njihovom razvijanju i proširenju na teren. Rad na formiranju agitprop odjeljenja i komisija započeo je nedugo nakon primitka direktive CK KPJ, kada je donesena odluka o osnivanju pojedinih komisija, među kojima se našla i Komisija za škole (formirana na sjednici Politbiroa 30. lipnja 1945. godine).²⁷

Njezin rukovoditelj bio je Edvard Kardelj, a bavila se pitanjima osnovnih, srednjih i viših škola, određivanjem idejno-političkog sadržaja nastave i nadzorom nad programima, literaturom i ideološko-političkim usavršavanjem nastavnog osoblja. Ova

²⁵ Koren, S. *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945 – 1960)*, str. 31

²⁶ Isto, str. 32

²⁷ Isto, str. 36

komisija je prestala djelovati tijekom 1946. godine, iako nije u potpunosti jasno zašto. Nakon ukidanja komisije u Agitpropu nije postojao poseban sektor zadužen za školstvo, a veza nižih i viših partijskih foruma s Ministarstvom prosvjete održavala se preko pomoćnika ministra prosvjete do reorganizacije Agitpropa 1949. godine.²⁸ Agitprop komisije bile su ustanovljene u svim partijskim komitetima, a niži partijski forumi su o svojem radu trebali iscrpno obavještavati više partijske forume koji su zatim koordinirali njihovu suradnju. Komisije su bile podijeljene na sektore na čelu kojih su bili rukovoditelji, a rukovoditelj pedagoškog sektora bio je zadužen za odabir školskih udžbenika, određivao je nastavu, vršio je nadzor nad pedagoškim časopisima i nadzirao je izgradnju partijskog aparata potrebnog za ostvarivanje tih zadataka, dok su se rukovoditelji nižih komiteta brinuli o tome da se sprovedu direktive koje su stizale iz centra. Osnivanje ovih komisija u Hrvatskoj imalo je dosta poteškoća te se na sjednicama Politbiroa CK KPH govorilo o tome kako do prosinca 1946. godine u većini okruga nisu postojale Agitprop komisije i odjeljenja te kako su partijski komiteti često zanemarivali ovo područje. Veliki problem je predstavljao i nedostatak kadra za rad u komisijama, za koji je bilo poželjno da ima marksističku naobrazbu, da zna dobro pisati te da su općenito dobri agitatori, a takvih je članova Partije u to vrijeme bilo vrlo malo.²⁹

Posljedica tih problema bila je podcjenjivanje agitacijsko-propagandnog rada, nebriga za pravilan odabir njegovog rukovodećeg kadra, a i Agitprop je pogrešno shvaćan kao tijelo koje je moralo vršiti cenzuru na svim dostupnim materijalima te kao tijelo koje ima monopol na učenje teorijskih pitanja i izriče posljednju presudu po svim spornim ideološkim pitanjima, što je bila česta praksa u poslijeratnim godinama. Agitprop je ponovno reorganiziran 1948. godine, kada je preimenovan u Upravu za agitaciju i propagandu, unutar koje su formirana pojedina odjeljenja: za agitaciju i tisak, kulturno-prosvjetni rad i ideološko-odgojni rad. No zbog daljnjih primjedbi na rad Agitpropa CK KPH je tijekom 1949. godine obnovio kadrovski sustav Agitpropa, a nadzor nad školstvom je početkom 1949. godine imao Ideološko odgojni sektor, a od travnja 1949. godine referada u Odjeljenju za ideološko-odgojni rad.³⁰

²⁸ Koren, S. *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945 – 1960)*, str. 36.

²⁹ Isto, str. 40-42

³⁰ Najbar-Agičić, Magdalena. *Kultura, znanost, ideologija: Prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti*, Zagreb: Matica Hrvatska, 2013., str. 50-51

Od 1949. do 1950. godine je pod utjecajem sukoba sa SSSR-om aktivnost Agitpropa bila najintenzivnija te je bila veća kontrola nad znanostima, prosvjetom i kulturom, a tijekom 1950. godine Agitprop je imao pet odjeljenja: za teorijski rad, za agitaciju i tisak, za kulturno-umjetničku djelatnost, za školstvo i za vanjsku agitaciju. Ove aktivnosti proizlazile su iz sukoba s Informbiroom, a osnovane su komisije za pregled i reviziju nastavnih programa i udžbenika te programa ideološko-političkog odgoja. Raskid sa SSSR-om značio je i zaokret u prosvjetnoj politici, a napušteno je i bezuvjetno slijedenje sovjetskog modela. Reforma Jugoslavije svoj vrhunac dostigla je u vrijeme Šestog kongresa KPJ/SKJ 1952. godine te Četvrtog kongresa NFJ/SSRNJ 1953. godine, a obilježilo ga je uvođenje radničkog samoupravljanja i društvenog upravljanja, odvajanje partijskih i državnih funkcija, propitkivanje uloge i mjesta KPJ u državi i društvu, nešto liberalnija politika prema kulturi i umjetnosti itd. Godine 1955. osnovana je Ideološka komisija CK SKJ, a potom i republičke ideološke komisije, čime je okončano prvo razdoblje ideološkog otapanja koje je započelo ukidanjem agitpropovskog aparata.³¹

3.2.2. Ministarstvo prosvjete

Prosvjetna i kulturna politika definirala se na razini CK KPJ, a provodila putem državnih organa; saveznim i republičkim ministarstvima prosvjete te prosvjetnim odjelima NO-a. Ministarstvo prosvjete Demokratske Federativne Republike Jugoslavije počelo je raditi u sklopu Vlade DFJ 1945. godine, a pri njemu je uspostavljen Prosvjetni savjet kao savjetodavno tijelo ministarstva koje je davalo prijedloge za smjernice prosvjetne politike u cijeloj zemlji i koordiniralo je rad svih republičkih ministarstava prosvjete. Donošenjem Ustava FNRJ 31. siječnja 1946. godine prestalo je postojati savezno Ministarstvo prosvjete, a umjesto njega su pri Vladi FNRJ formirana dva nova organa; Komitet za škole i nauku te Komitet za kulturu i umjetnost. Oni prestaju djelovati 1948. godine, kada je ponovno osnovano Ministarstvo za nauku i kulturu Vlade FNRJ zbog potrebe za centralizacijom državne uprave. No, ni ovo Ministarstvo nije dugo postojalo pa je 1950. godine osnovan Savjet za nauku i kulturu Vlade FNRJ, koji je postojao do 1953. godine. Republička su se

³¹ Koren, S. *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945 – 1960)*, str. 46-48

ministarstva osnivala istovremeno s formiranjem prvih republičkih vlada pa je tako u Hrvatskoj 1945. godine osnovano Ministarstvo prosvjete. Njegovi visoki dužnosnici često su bili ujedno i članovi komisija za škole te Agitpropa, a odluke o njihovom postavljanju donosile su se na sjednicama Politbiroa CK KPH. Narodna vlada Hrvatske je 1946. godine promijenila ime u Vlada NR Hrvatske, a Ministarstvo prosvjete je promijenilo ime u Ministarstvo prosvjete NR Hrvatske te je pod tim imenom djelovalo do ukidanja 1951. godine. Republička ministarstva su u svojoj nadležnosti imala obrazovanje i kulturu, a savezno ministarstvo je određivalo opća načela na području državne prosvjetne politike, koordiniralo je rad između republika i usuglašavalo razvoj školstva. Tijekom prve dvije godine svojeg djelovanja (od 1945. do 1947. godine), Ministarstvo prosvjete je bilo zaokupljeno organizacijskim sređivanjem i najnužnijim poslovima kao što je sastavljanje nastavnih planova i programa, izrada uredba i pravilnika te izdavanje udžbenika i metodologijskih uputa, ali je imalo slab uvid u situaciju na terenu, koja nije bila povoljna zbog lošeg rada mjesnih i kotarskih narodnih odbora koji nisu vodili brigu o školstvu. Početkom 1947. godine Ministarstvo se više angažiralo te osnovalo inspektorat koji je vršio kontrolu nad radom škola i prosvjetnih odbora te održavalo konferencije i radna savjetovanja s rukovoditeljima škola. Odluke Ministarstva prosvjete provodili su prosvjetni odjeli pri kotarskim i gradskim narodnim odborima, kao i mjesni, kotarski, i oblasni NO-i, a na većini ključnih pozicija u prosvjeti bili su članovi Partije.³²

3.2.3. Partijske škole

CK KPJ je 1945. godine donio odluku o osnivanju partijskih škola za obrazovanje komunista te rukovodećeg partijskog kadra u Hrvatskoj. Osnovane su Viša partijska škola koja je već godinu dana djelovala u sastavu CK KPJ te niže i srednje partijske škole pri republičkim, pokrajinskim i oblasnim komitetima. Program škola preuzet je iz teorijskih i povijesnih predmeta po uzoru na obrazovanje u SSSR-u, ali su se u poslijeratnom periodu uvodili i predmeti u kojima se učilo o iskustvima stečenim tijekom Narodnooslobodilačke borbe, a koristili su se i govori, članci ili referati visokopozicioniranih članova Partije. Organizacija i metode bile su slične na svim razinama obrazovanja, ali su se razlikovale po trajanju, broju polaznika i njihovoj

³² Koren, S. *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945 – 1960)*, str. 52-58

obrazovnoj razini, ali i strukturi programa jer se na višim školama učio veći broj predmeta.

3.2.3.1. Više razine obrazovanja partijskog kadra

Obrazovanje partijskog kadra vodilo se kroz srednje i niže partijske škole pri CK KPH, potom dopisne partijske škole te niže partijske škole pri oblasnim komitetima, a viša razina obrazovanja bila je Viša partijska škola pri CK KPJ.

Niže partijske škole započele su s radom 12. prosinca 1945. godine. Niže partijske škole djelovale su pri republičkim i oblasnim komitetima, a svrha im je bila obrazovanje srednjeg i nižeg partijskog kadra, odnosno članova koji su po svojem ideološko-političkom nivou imali kvalifikacije srednjih ili nižih partijskih rukovoditelja. To su najčešće bili članovi okružnih i kotarskih komiteta, sekretari partijskih ćelija, članovi političkih odsjeka, komesari bataljuna i četa te članovi Partije iz državnog aparata i proizvodnje. Nastava nižih partijskih škola trajala je četiri mjeseca.³³

Krajem 1945. godine započela je s radom partijska škola Rade Končar, a njezin program bio je identičan programima drugih škola i kursova. Jedino po čemu se razlikovala od drugih škola bio je broj sati predavanja i kvaliteta predavačkog kadra, što se vidjelo i po rezultatima škole, koji su bili i više nego zadovoljavajući (isticalo se kako su rezultati mogli biti i bolji da je predavački kadar imao više znanja i da su polaznici imali veću razinu prethodnog obrazovanja).³⁴

Dopisna škola počela je s radom 1. listopada 1946. godine, a završila je s radom 24. prosinca 1947. godine. Iako je prema Uputstvima CK KPJ trebala trajati između osam i deset mjeseci, zbog nedovoljnog iskustva u planiranju rada i kratkog roka u kojem je trebala započeti s radom, nastava je produžena prvotno na 12, a kasnije i na 14 mjeseci. Dopisne partijske škole trebali su pohađati polaznici kojima je namijenjen samostalan, odnosno individualan rad, a teme koje su obrađivali bile su iste kao teme niže partijske škole. Svaki predmet sastojao se od više tema koje su bile povezane u

³³ Jandrić, B.. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945.-1952.*, str. 174

³⁴ Isto, str. 181

jednu cjelinu, a polaznici su trebali napisati i po tri pisane radnje iz svakog predmeta. Uz navedeno, polaznici su obrađivali i djela o životu i radu velikih učitelja i vođa. Iako je dopisna partijska škola bila po tematskom programu ista kao i niža partijska škola, svrha ove škole bila je sistematsko-teorijsko uzdizanje partijskog kadra na osnovi veće samoinicijative i individualne odgovornosti, ona je bila svojevrsan eksperiment koji je omogućavao školovanje svim članovima Partije bez obzira na njihovo prijašnje obrazovanje ili visinu funkcije u Partiji. Nakon prvih rezultata bilo je jasno kako su cilj i svrha škole u potpunosti promašeni. Razmatrali su se i načini na koje bi se to moglo popraviti te se uz isticanje potrebe za povećanjem Agitprop aparata CK KPH koji je trebao više kontrolirati rad škole (uz kotarske komitete koji su imali najveći interes da što veći broj polaznika uspješno završi obrazovanje), trebao se promijeniti, odnosno smanjiti nastavni program škole; a škola se trebala više orijentirati na polaznike koji su imali viši stupanj naobrazbe i trebali su se održavati tjedni seminari radi lakšeg individualnog učenja. No, trajanje ove škole bilo je prekratko da bi se moglo nešto konkretno zaključiti.³⁵

Srednja partijska škola započela je s radom tek 1948. godine i bila je organizirana prema Direktivi CK KPJ, a osnovna ideja ove škole je, za razliku od niže partijske škole bila priprema polaznika za individualno učenje jer su bili raspodijeljeni u kružoke na kojima se diskutiralo o temama na pojedinim predmetima. Program srednje partijske škole bio je isti kao i program niže partijske škole, ali je šire obuhvaćao teme predviđene programom.³⁶

U Beogradu je pri CK KPJ bila osnovana Viša partijska škola, koju su polazili rukovoditelji državnog aparata, sekretari kotarskih i gradskih komiteta i članovi odjeljenja oblasnih i gradskih komiteta. Viša partijska škola Đuro Đaković pri CK KPJ bila je središnja partijska ustanova za ideološko obrazovanje partijskih članova koji su se nalazili na najvišim pozicijama, a nastavljala se na rad kursova i kružoka iz vremena Narodnooslobodilačkog rata. Od studenog 1946. škola je prvo pretvorena u jednogodišnju, a zatim je s jedne godine produžena na dvije.³⁷

³⁵ Jandrić, B.. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945.-1952.*, str. 179

³⁶ Isto, str. 176

³⁷ Jandrić, B.. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945.-1952.*, str. 174

3.2.3.2. Niže razine obrazovanja

Pod niže razine obrazovanja spadali su večernji partijski kursovi, kružoci, seminari i leksijska predavanja.

Večernji partijski kursovi održavali su se pri okružnim, kotarskim, oblasnim (Dalmacija, Istra) i mjesnim komitetima (Zagreb, Split, Osijek i Rijeka). Održavanje i trajanje kursova određivalo se prema obujmu programa koji se trebao savladati, a uz teme koje su bile općepolitičkog i organizacijskog karaktera, obrađivali su se i konkretni partijski zadaci. Plan, program rada, nastavu i predavače odobravao je CK KPH. Polaznici su bili mladi partijski kadrovi koji su bili postavljeni na rukovodeća mjesta, ali nisu imali dovoljnu političku naobrazbu da bi mogli sami proučavati marksističko-lenjinističku teoriju.³⁸

Kružoci su vrsta obrazovanja koja je bila predviđena za članove Partije koji su bili najmanje dorasli individualnom učenju, a najčešće su se održavali u selima, ustanovama i tvornicama. Za razliku od partijskih škola koje su služile obrazovanju rukovodećeg partijskog kadra, kružoci su bili organizirani da bi obrazovali partijsko članstvo. Mreža organiziranih kružoka postojala je u cijeloj Hrvatskoj, a sve informacije o početku rada kružoka kao što su lokacija, plan i program odobravali su okružni, kotarski i mjesni komiteti. Postojala je mogućnost da se kružoci održavaju u mjesnim i kotarskim komitetima, ali samo uz odobrenje CK KPH. Teme u kružocima birala je Agitprop komisija, a rukovoditelj kružoka bio je teorijski najsposobniji član partijske organizacije, ili član kotarskog ili mjesnog komiteta. Kružoci su se održavali jednom u 10 do 15 dana (ili i rjeđe ako se radilo o nekom udaljenom mjestu), a češća predavanja u tim uvjetima nisu bila moguća zbog nedostatka predavačkog partijskog kadra. Broj polaznika kretao se između deset i 20, a kružoci su bili koncipirani tako da polaznike pripreme za daljnje samostalno idejno-političko proučavanje marksizma-lenjinizma. U mnogim partijskim organizacijama vladalo je mišljenje kako se individualno učenje ne može lako organizirati te su se ljudi s nepovjerenjem odlučivali na individualnu marksističku izgradnju. Iz tog razloga, zadatak voditelja kružoka bio

³⁸ Isto, str. 168

je ponajprije uvjeriti polaznike u mogućnost individualnog učenja i samoizgradnje te im prezentirati te metode kao partijsku obavezu i samodisciplinu.³⁹

Seminari su bili vrsta obrazovanja koje je određivao svaki okružni komitet prema svojim potrebama, ali u skladu s politikom i ciljevima Komunističke partije Hrvatske i Jugoslavije. Ovom modelu obrazovanja se pribjegavalo zato što okružni komiteti nisu imali dovoljno predavača za druge načine rada, a zadatak im je bio pružanje konkretne političke i praktične pomoći partijskim rukovoditeljima u pravilnom razjašnjavanju politike Partije i zadataka njezinih članova. Trajali su oko pet do sedam dana, a polaznici su bili članovi partije koji su mogli samostalno savladati materiju uz pomoć dostupne literature. Naglasak je bio na proučavanju marksizma-lenjinizma, a među ostalim temama bile su organizacijsko pitanje Partije, dužnosti i prava članova Partije, rukovođenje Partije vanpartijskim organizacijama te problemi s kojima se susreću partijske organizacije. Seminari su se također održavali i s organizacijskim sekretarima kotarskih i mjesnih komiteta, tvorničkih ćelija i biroa te s tajnicima kotarskih i gradskih narodnih odbora.⁴⁰

Najsposobniji i najobrazovaniji članovi partijskih kadrova pohađali su i predavanja koja su organizirana u ciklusima pod rukovodstvom okružnog komiteta. Osim teorijskih, političkih i ekonomskih tema, na nastavi su se obrađivali razni referati, članci i govori rukovodećih političara zemlje, kao i analize praktičnih slučajeva prijednog puta nakon oslobođenja. Konzultacije su se održavale neovisno o ostalim oblicima obrazovanja, a na njima su predavači svojim polaznicima davali konkretna objašnjenja i odgovore.⁴¹

³⁹ Jandrić, B. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945.-1952.*, str. 169

⁴⁰ Isto, str. 172

⁴¹ Isto, str. 173

4. Planovi i teme predavanja od 1945. do 1949. godine

Nakon oslobođenja su se znatno proširile mogućnosti osposobljavanja partijskog kadra putem školovanja te je u tu svrhu uspostavljena široka mreža partijskih škola i kursova pri okružnim, kotarskim i gradskim komitetima te večernjih kursova, seminara i predavanja. Polaznici svih forma obrazovanja učili su marksističko-lenjinističku teoriju, čiji opseg je ovisio o vrsti školovanja.

4.1. Marksističko-lenjinistička teorija i ideološko uzdizanje partijskog članstva

Kao što je već ranije spomenuto, KPJ je i prije i nakon rata ulagala velike napore u obrazovanje svojih kadrova, a kroz razne forme obrazovanja učila se marksističko-lenjinistička teorija u cilju ideološkog uzdizanja. Boljševički revolucionar Mihail Kalinjin je u članku *O proučavanju marksističko-lenjinističke teorije* opisao teoriju marksizma-lenjinizma kao nešto što je nužno da se promatra u kretanju. Ukazuje, slično kao i Staljin kako nije dovoljno samo naučiti samu teoriju marksizma i lenjinizma nego je kombinirati sa svakidašnjim izazovima te tako graditi politički, društveni te osobni stav, a postavlja se pitanje kako to onda na najbolji način primijeniti i u svakodnevnoj praksi. Kalinjin govori kako je nužno poznavati i teorijski dio jer bez toga se ne bi mogle naučene spoznaje primjenjivati u praksi, no također ukazuje i na neke druge okolnosti važne za konkretne situacije gdje više faktora utječe na ukupno rješenje nekog problema. Kalinjin zapravo želi dati do znanja da netko može biti izričito obrazovan i potkovan teorijom, no ako to ne zna primijeniti u skladu s potrebama Partije u određenoj situaciji, sve mu je to uzalud. Izričito tvrdi kako je to pravi boljševički način koji se temelji na pravilnoj upotrebi teorije u duhu marksizma-lenjinizma s praktičnim dijelom te tako predstavlja samu suštinu pravilnog, boljševičkog načina uzdizanja i odgoja kadrova. Preispituje i oblike uzdizanja članstva gdje se pita jesu li konferencije, predavanja i kružoci zapravo korisni budući da se tamo samo diskutira i razgovara, dok primjerice referati zapravo daju konkretnu sliku kako određeni pojedinac sam u svojem vlastitom radu pokazuje ono što je naučio kroz teoriju i kako to primjenjuje sam. Također navodi potrebu i da drugovi razmjenjuju putem diskusija svoje stavove te tako obogaćuju svoj opus.

Slično kao i Staljin, težište stavlja na kombinaciju teorijskog znanja s konkretnim problemskim zadacima koji se postavljaju pred kadar koji se obrazuje kako bi ga se što pravilnije raspodijelilo po završetku školovanja. Veliku važnost Kalinjin pridaje i samostalnom načinu učenja i proučavanju osnovnih postavki marksizma-lenjinizma koje onda novi obrazovni kadar mora upotrijebiti tijekom diskusija, seminara i predavanja.⁴²

KPJ je još tijekom oslobodilačkog rata, vodeći se temeljnim principima lenjinsko - staljinističke teorije pravilnog načina odabira, isticanja i razmještaja kadrova već obrazovala dobar dio kadra koji je nakon pobjede u ratu te osvajanja vlasti postavljen na rukovodeće pozicije. Naglašava se da je nužno dobro poznavanje ljudi te njihovo svakidašnje zalaganje tijekom učenja, kao i praćenje rada i uspjeha polaznika škola koje obučavaju nove kadrove teorijom marksizma-lenjinizma. U dokumentima i materijalima koji su objavljeni u Lenjinovim zbornicima KPJ je nalazila poučne primjere o tome kakvim se principima trebala rukovoditi prilikom obučavanja i odabiranja kadrova.

Lenjin je 1921. godine zamolio da mu se saopći ocjena jednog radnika; zanimalo ga je koliko određeni radnik odgovara sa stajališta savjesnosti u radu, njegova politička strana, koliko poznaje sam posao i koliko je administrativno sposoban. Nakon Lenjina, Staljin je usavršio metode odabiranja boljševičkih kadrova kombinirajući dotadašnje Lenjinove metode te je dodao još nekoliko vlastitih, koje su se uglavnom temeljile na stajalištu da se ne smije voditi isključivo jednom metodom odabira već kombinacijom više njih, primjerice da njegova politička strana ne smije biti jedini pokazatelj pomoću kojeg se odabire kadar, već da se treba uzeti u obzir i njegovo poznavanje posla, političku fizionomiju, ali i neke druge pokazatelje. Staljin je također ukazao na antiboljševičke metode odabiranja kadrova kada su obiteljske veze znale utjecati na odabir kadrova što se pokazalo pogrešnim. Njegovo stajalište o potrebi takvih metoda nije imalo za cilj samo pravilan odabir i razmještaj kadrova, već i odgajanje kadrova u duhu marksizma-lenjinizma, kao i potrebu da odabrani kadar ne bude zatvoren već da se konstantno obrazuju novi kadrovi koji na taj način osvježavaju ukupan kadar kombinacijom starog i novog. Stari kadrovi su ti koji su

⁴² "Iz prakse ideološkog uzdizanja partijskog članstva", br.30., 27.7.1947., *Naprijed* (Zagreb), str.3

već uvelike upoznati s teorijom marksizma-lenjinizma te imaju veliko dosadašnje iskustvo, dok su mladi kadrovi ti koji trebaju naučiti dosadašnja znanja o marksističko-lenjinističkoj teoriji te uz to, svojim vlastitim radom i mislima, izgrađivati buduću teoriju te ju kombinirati s praktičnim radom.

Temeljne principe odabiranja, uzdizanja i razmještaja kadrova prikao je Staljin u referatu na XVIII. kongresu SKP(b), kada je istaknuo da pravilno odabiranje kadrova ne znači samo prikupiti zamjenika i pomoćnike, organizirati kancelariju i iz nje izdavati razne odredbe; isto tako ne znači zloupotrebljavati svoju vlast, prebacivati bez potrebe desetke i stotine ljudi s jednog mjesta na drugo pa onda opet natrag te organizirati beskrajne reorganizacije; pravilno odabrati kadrove znači cijeniti kadrove kao zlatni fond Partije i države, paziti na njih te ih poštivati. Osim toga Staljin navodi kako je izričito važno da se kadrove treba dobro poznavati, njihove prednosti i nedostatke, kako bi ih se moglo pravilno rasporediti na određenu poziciju. Također ih treba odgajati, pomagati kadrovima u njihovom razvoju kako bi na najlakši način savladali nove spoznaje koje uče te naposljetku, rasporediti ih tako da to odgovara Partiji na najkorisniji način prema svojim mogućnostima i kvalifikacijama te u skladu s političkom linijom Partije. To je prema Staljinu, pravilna boljševička metoda odabiranja te razmještaja kadrova koja se temelji na bogatom iskustvu sovjetske boljševičke Partije. Staljin također ukazuje kako sam odabir i razmještaj kadrova nije dovoljan za pravilan rad Partije na svim područjima već kako je nužno i da kadrovi koji se obrazuju stalno kombiniraju staro s novim, odnosno da se konstantno nadograđuju novim spoznajama o marksističko - lenjinističkoj teoriji te tu naučenu teoriju kombiniraju sa svojim svakodnevnim zadaćama s kojima se susreću tijekom praktičnog rada, što se nadovezuje na Kalinjinovu teoriju opisanu na početku ovog poglavlja.⁴³

Upravo se i tim principima vodila KPJ kod odabira i selekcije svojih kadrova, a čekao ih je i perspektivni plan školovanja koji je predstavila u pismu upućenom republičkim komunističkim partijama. Njime je trebao biti obuhvaćen rukovodeći partijski, privredni i kadar masovnih organizacija. Uz obavezno školovanje partijskog i ostalog rukovodećeg kadra organizacijama na terenu postavljeno je da školovanjem obuhvate

⁴³ „Učenje Lenjina-Staljina o boljševičkim kadrovima“, br.14., 06.04.1946., *Naprijed* (Zagreb) str. 2

sve članove Komunističke partije te kandidate iz državnog aparata privrednih poduzeća i ustanova. Oblasni komiteti morali su obratiti posebnu pažnju gradovima i kotarskim centrima, koji su imali mogućnost i uvjete da se u njima školuje veliki broj ljudi.⁴⁴

4.2. Izvještaji o školovanju partijskih kadrova viših i nižih razina obrazovanja

Kako je obrazovanje u partijskim školama funkcioniralo u praksi možemo promatrati na zajedničkim izvještajima viših i nižih razina obrazovanja.

U izvještaju Agitpropa početkom ožujka 1946. godine CK KPH spominje se niža partijska škola pri Gradskom komitetu KPH Zagreb, za koju se navodi da radi dobrim uspjehom te da je pomoć rukovoditelja putem predavanja bila velika. Polaznici su tijekom trajanja škole obišli sve muzeje i ostale znamenitosti prilikom čega su se organizirala predavanja iz raznih područja znanosti, a škola je završila u prvoj polovici travnja. Ovdje se spominje i kako se kontrola nad raznim političkim, opće obrazovnim i stručnim kursovima u Zagrebu dobro provela te kako se održavaju sindikalni kursovi, partijski večernji kursovi pri Mjesnom komitetu Zagreb, večernji tečaj sindikalnih rukovoditelja te zadružni i drugi kursovi. Na navedenim formama obrazovanja primijetio se nedostatak predavača za općepolitičke i teme općeg obrazovanja, a teorijski odgoj članstva još nije imao u potpunosti formiran plan. Iako se okružni komiteti nisu dovoljno pobrinuli da se razradi jedan opći plan obrazovanja, neke organizacije su ga imale (Okružni komitet Osijek, Lika i neki okruzi Dalmacije). U svim partijskim organizacijama proučavao se članak Milovana Đilasa *Današnji zadaci naše Partije* (koji govori o tome kako Partiju treba očistiti od tzv. revizionističkih, oportunističkih i trockističkih elemenata kako bi se očistila od određenih zastranjenja koja su bila prisutna u prošlosti, a pod tim se misli na 1939. godinu i sukob na književnoj ljevici te da se Partija konsolidira i učvrsti), a u Zagrebu te nekim okruzima kao što su Lika, Banija, Osijek i Bjelovar prelazilo se na individualni način rada. Nakon održanog predavanja polaznici su sami proučavali

⁴⁴ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izvještaj odjeljenja za škole i kurseve uprave CK KPH, CK KPH, 1948.*, str.8

materijal te su se ponovno okupljali kako bi diskutirali o prođenom materijalu. Kako je takav rad pokazao dobre rezultate, u ćelijama se postepeno prelazilo na tu vrstu ideološke izobrazbe, a uzimali su se u obzir i prethodni stupanj obrazovanja te iz koje sredine polaznik dolazi. Već se pristupilo takvom načinu rada, a plan partijske naobrazbe bio je prilagođen djelatnosti prema području njihovog djelovanja.⁴⁵

Partijska škola Rade Končar poslala je izvještaj 15. veljače 1947. CK KPH vezano za razdoblje treće klase ove niže partijske škole. U izvještaju stoji kako je školu započelo 72 polaznika, no završilo ih je 68. Opći rezultat ove škole ocijenjen je iznad dobrog i ispod vrlo dobrog, a u usporedbi s drugom klasom ove škole tamo je bilo više odlikaša nego ovdje, no također i više nedovoljno ocijenjenih polaznika. Što se tiče programa škole, bio je isti kao i u prethodnoj klasi, a izradio ga je CK KPJ. Najvažniji predmeti bili su *Historija SKP(b)*, *Partijska izgradnja* te *NOB i izgradnja države*. U klasi ove škole bilo je polaznika koji se nikad prije nisu susreli s ovom literaturom, knjiga i učenje im je bilo novo, no uspjeli su zadovoljiti uvjete da završe školu, a bilo je i onih kojima je to išlo naročito dobro, odnosno devetero njih je završilo školu s ocjenom odličan. Navedena tri predmeta *Historija SKP(b)*, *Partijska izgradnja* te *NOB i izgradnja države* ukupno su obuhvaćala 53 predavanja. Osim toga po jedan sat se učilo i *pravopis i hrvatska gramatika*, te po jedan sat *ruski jezik*. Također su bili prisutni predmeti *Geografija*, *Osnove fizike*, *Osnove kemije* te malo književnosti, no u znatno manjoj mjeri nego navedeni glavni predmeti. Velika razlika u odnosu na prethodnu klasu ove škole, kao i u odnosu na srednju dopisnu školu je to što ovdje nije postojala obaveza izrade pisane radnje što je nadomješteno nekim drugim dodatnim diskusijama i konferencijama. Navedeno je kako je program odvijanja nastave tekao prema predviđenom planu te da nije bilo nikakvih smetnji i prekidanja.

Metode rada ove škole bile su slične kao i u prethodnom razdoblju, a to je podrazumijevalo da se prvo uči u kružocima, a tek kasnije, kada su se susreli s lakšim temama, individualno. Prije održavanja konferencija, polaznici su obavezno morali dotičnu temu prodiskutirati u kružocima. Konferencije su se održavale u dvije grupe, jednu je održavao predavač, a drugu asistent, a bilo je predviđeno i čitanje dnevnog tiska. U početku se polaznici nisu slagali jer su to smatrali četvrtim predmetom, no

⁴⁵ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izvještaj Agitpropa CK KPH, CK KPH*, 1. ožujka 1946., str.1

kasnije se uspostavilo da su *Borba* i *Naprijed* bili korisni za razumijevanje sveukupne literature koja je bila predviđena za ovu školu. Na kraju ovog izvještaja nalaze se prijedlozi za nadolazeću klasu ove škole u kojima stoji kako je potrebno dodati još šest predavanja iz *Osnova političke ekonomije*, za koje je literaturu poslala Viša partijska škola iz Beograda. Nastavno vijeće istaknulo je da je potrebno više pažnje posvetiti individualnom načinu rada nego u kružocima, no kako to odmah na početku rada nije moguće, adaptiralo se postepeno. Uprava škole sastojala se od upravnika, ekonomista i blagajnika, a bilo je i izmjena što se tiče nastavnčkog kadra, odnosno on je povećan na tri predavača s upravnikom te četiri asistenta. Osim toga, nastavni kadar je tijekom rada ove škole pružao i pomoć nekim drugim kursovima. Sav dosadašnji rad, kako oko sređivanja materijala za tisak, tako i oko odašiljanja, pisanja i slanja uputa, odlazanja na teren zbog održavanja konzultacija i predavanja izvršen je s istim nastavnčkim kadrom kao i u prethodnim klasama.⁴⁶

Uz navedeno, partijska škola Rade Končar je 2. srpnja iste godine poslala dodatne prijedloge za rad škole koji su se doticali produženja programa škole na jednu godinu, umjesto na dosadašnjih šest mjeseci, jer bi se tako osposobio veći broj polaznika, no također bi ostala i dosadašnja šestomjesečna škola jer se prema dosadašnjim rezultatima došlo do zaključka da je šestomjesečna škola idealna za kadar koji bi se osposobio za rad u Narodnoj vlasti i proizvodnji, a jednogodišnja za političko-agitatorski kadar. Nedostatak su vidjeli u tome što bi nastavnici bili dodatno opterećeni, no broj konferencija ostao bi isti.⁴⁷

Partijska škola Rade Končar je 31. kolovoza 1947. poslala još jedan izvještaj CK KPH vezano za rad četvrte klase ove škole. Kako je i bilo predloženo nakon završetka rada treće klase, uveden je predmet *Osnove političke ekonomije*, dok su prethodno navedena glavna tri predmeta *Historija SKP(b)*, *Partijska izgradnja* te *NOB i izgradnja države* ostala u programu. Čitav nastavnčki kadar sastojao se od tri predavača, uključujući i samog upravnika i tri asistenta, a ukupno je bilo 48

⁴⁶ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Niža partijska škola Rade Končar, *Izvještaj za treće razdoblje Partijske škole Rade Končar*, Zagreb, 15. veljače 1947.god., str.1-8

⁴⁷ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Niža partijska škola Rade Končar, *Prijedlog za sljedeću školu*, Zagreb 2. srpnja 1947.godine., str.1

predavanja od čega su po 14 bila iz osnovna tri predmeta, dok se za predmet *Osnove političke ekonomije* održalo po šest predavanja.

Polaznici su bili podijeljeni u grupe po 18 kružoka, što je bio glavni način rada prvog mjeseca da bi se kasnije polaznici više obrazovali individualno, a pred kraj su se prema potrebama održavale konzultacije te naposljetku i konferencije. Analizom rada ove klase došlo se do zaključka da ova škola nije napravila nikakav napredak i sve govori da je oslabila u odnosu na prethodnu godinu. Veliki dio polaznika nije obavio predviđene zadatke te je ukupan rezultat škole bio znatno lošiji u odnosu na prethodnu. Ispiti su se svejedno održali, a veliki dio polaznika je zadovoljio uvjete prolaska za glavna tri predmeta, no iz novog uvedenog predmeta rezultat je bio izrazito loš. Zaključilo se da će pri idućoj klasi odabir polaznika biti znatno postrožen kako se ne bi ponovila ova situacija.⁴⁸

Godine 1946. započele su s radom dvije dopisne partijske škole; jedna u Oblasnom komitetu Istra, a druga u Okružnom komitetu Banija CK KPH. Svrha im je bila plansko učenje teorije marksizma-lenjinizma, a trajale su između 6 i 10 mjeseci. Polaznici dopisne partijske škole imali su zadatak da tijekom pohađanja nastave izrade nekoliko pisanih radnji koje su kontrolirali rukovoditelji ove škole kako bi istovremeno pratili rad svojih polaznika i pružili im potrebnu pomoć ako bi određenom polazniku zatrebala te tako minimalizirali greške tijekom rada i učenja. Najvažniji predmeti bili su *Historija SKP(b)*, *Partijska izgradnja* te *Narodnooslobodilačka borba i izgradnja naše države*, a nakon savladavanja gradiva su se održavali ispiti. Svaki kandidat je preko oblasnog, okružnog i mjesnog komiteta prijavljivao ispit i rok kada ga želi polagati, a ispit se sastojao od navedena tri predmeta koja je ova škola obučavala. Ispit se, osim usmenog dijela iz navedenih predmeta, sastojao i iz pismenog dijela koji je obuhvaćao jednu pisanu radnju općenitog karaktera, koja se nadovezivala na obrađeno gradivo dotična tri predmeta.

⁴⁸ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Niža partijska škola Rade Končar, *Izveštaj za četvrto razdoblje Partijske škole Rade Končar*, Zagreb, 31.8.1947.god., str.1-5

Što se tiče samog upisa u dopisnu partijsku školu, svaki kandidat morao je ispuniti *Prijavnicu za upis u dopisnu partijsku školu* koju je slao oblasnom, okružnom i mjesnom komitetu. Komitet je nakon toga proučio prijavnicu te dao partijsku karakteristiku kandidata i uputio sve prijavnice na CK KPH/Agitprop CK KPH – dopisna partijska škola. Svaki član Partije mogao se upisivati u dopisnu partijsku školu bez obzira na partijski staž i funkcije u Partiji, ali prije samog odobrenja prijavnice oblasni, okružni i mjesni komitet su ocjenjivali je li određeni kandidat, prema svojem ideološkom nivou, spreman savladati građu individualno. Ako su članovi Komiteta odlučili da kandidat nije spreman za ovu školu, nisu odobravali prijavnicu te su ih upućivali da samostalno uče kako bi bili spremni za nadolazeću klasu. Za prvi tečaj dopisne partijske škole u obzir su dolazili članovi partijskih komiteta i članovi njihovih odjeljenja, sekretari ćelija, partijci u svojstvu SKOJ-evskih rukovoditelja, partijci na rukovodećim mjestima organizacija Narodne Vlasti, Narodne Fronte, AFŽ-a, jednom riječju, svi za koje se smatralo da prema svojoj sposobnosti i prethodnim iskustvima imaju dobre preduvjete za savladavanje gradiva ove škole. Stoga, oni koji nisu zadovoljili uvjete imali su priliku prijave u drugom roku, nakon što su samostalno i individualno proučili potrebnu građu. Oblasni, okružni i mjesni komiteti će voditi evidenciju prijavljenih drugova, kontrolirati učenje, dostavljati im literaturu te pomagati polaznicima ako će biti kakvih problema tijekom rada. Najvažnija je bila literatura za predmete *Historija SKP(b)* te *Osnove lenjinizma*, kao i neki referati od druga Tita, Kardelja i drugih važnih rukovoditelja Partije.

Uz literaturu su poslani i upute kako kandidati trebaju učiti, raditi bilješke, na koji način im partijski komiteti moraju pomagati prilikom učenja, a isto tako i teme koje će kandidati morati pismeno obraditi tijekom polaganja ispita. U kolovozu 1946. godine Agitprop CK KPH dostavio je *Uputstva za dopisne partijske škole* Agitpropu CK KPJ koja su obuhvaćala primjerak svih uputstava koja su izrađena za ovu partijsku školu, a u sebi su sadržavale direktive komitetima o obrazovanju dopisne partijske škole, prijavnicu za kandidate te upute kandidatima za proučavanje svakog predmeta posebno. Osim toga, dostavljen je i dosadašnji izvještaj o radu prvoklasne niže partijske škole. Zajedno s uputama, poslana je i literatura svakom polazniku te se upozorava centralni Agitprop kako su moguće greške tijekom rada zbog nedostatka iskustva rada ove škole budući da tek kreće s radom. Izrađeni su planovi i programi za

teorijski rad po kružocima i seminarima koji su kasnije pregledani te se donosila odluka jesu li ispravni. Što se tiče samog plana i programa, predmet *Partijska izgradnja* sastojao se od sljedećih tema: 1. Komunistička Partija – Partija novog tipa; 2. Dužnosti i prava članova komunističke Partije; 3. Organizacijska struktura naše Partije; 4. Čelija; 5. Organizacijska pitanja naše Partije; 6. Politika partije; te 7. Partijska propaganda i agitacija. Glavna literatura koja je korištena je, kao što je navedeno prije, bile su: Staljinova knjiga *Osnove lenjinizma*, *Historija SKP(b)*, referat Tita na 5. zemaljskoj konferenciji 1940. godine *O današnjem radu i zadacima Partije*, Staljinov referat na 18. kongresu *SKP(b) O odabiranju kadrova, njihovom uzdizanju i raspodjeli*, koji se bavi boljševičkim metodama odabiranja kadrova, kao i referati druga Kalinjina, između ostalog i *O nekim pitanjima masovnog partijskog rada* koji je govorio o boljševičkim metodama odabira kadrova koji je spomenut u uvodu ovog poglavlja, kao i Staljinov članak.⁴⁹

Okružni komitet Karlovac poslao je rukovodstvu Dopisne partijske škole CK KPH izvještaj o radu, učenju i poteškoćama polaznika Dopisne partijske škole u Karlovcu 2. studenog 1946. godine. Kao jedan od glavnih problema se navodi to što nije bilo zajedničkih predavanja, diskusija, konzultacija pa čak ni radova po kružocima budući da je dosta polaznika bilo zaokupljeno drugim obavezama na terenu. Polovicom listopada 1946. godine sastali su se svi polaznici s rukovoditeljima te je dogovoren sljedeći način rada: ponedjeljkom se održavaju referati usporedno sa svim predmetima koje drže teorijski jače potkovani drugovi uz pomoć okružnog komiteta. Referat treba obuhvaćati jednu ili više tema iz pojedinih predmeta. Od ponedjeljka do subote održavaju se kružoci gdje se obrađuje materijal po određenim temama, a pored toga i individualno. Kružoci po pravilima imaju uglavnom četiri člana, a subotom se svi sastaju kako bi zajednički vodili diskusiju o referatu održanom u ponedjeljak. Osim toga, obavljaju se i ispitivanja, nadopunjavanje propusta te kontrola rada. Ovo se pokazalo ispravnom metodom rada te je pokazalo dobre uspjehe. Do kraja 1946.

⁴⁹ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Dopisna partijska škola (srednja i niža), *Izvještaj o osnivanju dopisne partijske škole Oblasnog komiteta Rijeke*, Rijeka, 18. srpnja 1947., str.2 te *Izvještaj o osnivanju dopisne partijske škole Okružnog komiteta Banija*, 18. srpnja 1947., str.1

godine poslani su izvještaji, odnosno pisane radnje polaznika ove Dopisne partijske škole u Karlovcu Agitpropu CK KPH.⁵⁰

Godine 1946. također je izašao i tzv. *Podsjetnik za savjetovanje polaznika Dopisne partijske škole*. Dokument se sastojao od dva dijela. Prvi se odnosio na organizaciju i metode rada dopisnika ove partijske škole, a drugi na predavanja i diskusije. U prvom dijelu diskutiralo se o organizaciji rada po kotarima i gradovima te su postavljena neka od sljedećih pitanja; jesu li dopisnici podijeljeni u kružoke, kako su oni organizirani, odnosno održavaju li se uz individualno učenje i neke druge forme rada, a također se propitkivalo kako je osigurana pomoć i kontrola dopisnicima od strane rukovoditelja kružoka i komiteta te jesu li komiteti oslobodili polaznike ove škole od drugih obaveza.

U drugom dijelu rada diskutiralo se o tome jesu li komiteti i Agitprop komisije o težim temama organizirali predavanja te su postavljena pitanja koja su se ticala samog programa, točnije imaju li svi polaznici predmet *Dijalektički materijalizam*, s kojim se poteškoćama susreću, kako komiteti rješavaju te poteškoće i probleme, koliki postotak polaznika nije riješilo postavljene zadatke te kako sami dopisnici prilaze rješavanju ovih zadataka. Nakon analize ovih pitanja došlo se do sljedećih zaključaka: gdje nisu formirani kružoci treba ih oformiti i odabrati rukovoditelje, kotarski i oblasni komiteti Agitprop komisija moraju voditi stalnu evidenciju o radu i uspjehu te ako su održana predavanja obavijestiti Agitprop tko ih je predavao. Oblasni komiteti morali su predvidjeti kada bi se u mjesecu mogla održati predavanja i konzultacije te obavijestiti polaznike dopisne partijske škole da se izjasne o nejasnim pitanjima. Donesena je i odluka o održavanju diskusija nakon održanih predavanja, a također i ispitivanja polaznika kako bi se ustanovilo jesu li uspješno savladavali građu predmeta.⁵¹

⁵⁰ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Dopisna partijska škola (srednja i niža), *Izvještaj o radu učenika dopisne partijske škole*, Okružni komitet Karlovac KPH, 2. studenog 1946., str.1

⁵¹ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Dopisna partijska škola (srednja i niža), *Podsjetnik za savjetovanje polaznika Dopisne partijske škole*, Okružni komitet Karlovac KPH, 1946., str.1

Uz navedeno, spominjala su se i druga iskustva početaka partijske izobrazbe, ali na nižim razinama obrazovanja. Prilikom jedne konferencije kružoka u Slavenskom Brodu u listu *Naprijed* izašao je članak vezan za praksu obrazovanja partijskog članstva. Ovdje se govorilo o nekim problemima s kojima su se suočavali polaznici ovih kružoka, odnosno koje su moguće greške prilikom ovakvog načina rada. Organizacija je bila takva da se zajednički sastanci održavaju svakih 10 do 15 dana. Na prvom predavanju je predavač ili rukovoditelj kružoka održao predavanje o određenoj temi nakon čega su svi polaznici poslije predavanja samostalno proučavali materijal i teme te se na idućem susretu raspravljalo o proučavanoj temi. Oni polaznici koji su od prije imali nešto više znanja iz područja marksizma - lenjinizma bili su aktivniji u diskusiji te pokazivali bolje rezultate. To je dovelo do zaključka kako je trebalo napraviti bolji razmještaj, odnosno odvojiti više obrazovane od onih niže obrazovanih kako bi diskusija bila življa te dala bolje rezultate. Polaznike se nije ispitivalo odmah već je rukovoditelj kružoka kolektivno tijekom obrade teme ispitivao je li sve jasno na što su većina polaznika potvrdno odgovarali dok na red nije došlo individualno rješavanje zadataka gdje se pokazalo kako su neki ipak puno bolje riješili zadatak od drugih, što je na kraju dovelo do spoznaje na koji način se treba pristupiti organiziranju rada tijekom održavanja nadolazećih kružoka.⁵²

U listu *Naprijed* se također u kolovozu 1946. godine analizirao rad večernjih partijskih kursova. Spominje se kako je Partija uvijek posvećivala veliku pažnju teorijskom odgoju komunista, primjenjujući takve metode i forme rada koje su bile najpravičnije za proučavanje i usvajanje revolucionarne teorije. Govori se o tome kako su pred Partiju postavljeni novi zadaci s kojima se suočava nakon pobjede u ratu kada je postalo nužno da rukovodeći kadrovi imaju širok spektar znanja te da budu dobro upoznati s tekućim političkim i privrednim problemima s kojima se suočava država kako bi još više usavršili svoje znanje i primijenili ga u skladu s potrebama Partije. Slično kao i tijekom održavanja kružoka, prvo je na dnevnom redu bilo održano jedno predavanje o određenoj temi, nakon čega je svaki polaznik morao dalje sam proučavati literaturu. Nakon predavanja, postavljala su se pitanja predavaču koji ih je onda analizirao i sam vršio izbor između onih kojima je program išao bolje, a onim lošijima je morao pomoći te pričekati da i oni savladaju određenu građu. Tako se

⁵² “O proučavanju marksističko – lenjinističke teorije”, br.22., 1. lipnja 1946., *Naprijed* (Zagreb), str.2

pospješivao ukupan rad, a veliku ulogu u svemu je imalo i postavljanje pitanja na predavanjima kako bi svi mogli jasno čuti i razumjeti odgovore na konkretna problemska pitanja. Organizacijom ovakvih kursova i provođenjem pravilnih metoda učenja omogućeno je jednom velikom dijelu članova da podižu svoju teorijsko-idejnu razinu znanja i da to znanje potpuno iskoriste u praktičnim zadacima koje je pred njih postavljala Partija.⁵³

4.3. Osvrt KPH na školovanje komunista u prve dvije poslijeratne godine

U izvještaju odjeljenja za škole i kursove uprave za kadrove CK KPH navedeno je da se u ove dvije godine na ideološkom uzdizanju partijskog članstva do sada puno postiglo te da su u tome veliku ulogu odigrale redovite i večernje partijske škole. U Hrvatskoj su osim srednje i niže partijske škole CK KPH djelovale još tri niže partijske škole; pri Oblasnim komitetima Rijeke i Dalmacije te pri Gradskom komitetu KPH Zagreb. Navodi se kako je od oslobođenja do 1948. godine kroz partijske škole prošlo ukupno 1561 polaznika, od kojih je 236 polaznika završilo srednju partijsku školu, a 1325 polaznika nižu partijsku školu. Većina polaznika bili su članovi i sekretari kotarskih i gradskih komiteta, ili sekretari i članovi većih partijskih organizacija. Tijekom 1948. bilo je u planu otvaranje još pet nižih partijskih škola pri Oblasnim komitetima Karlovac, Bjelovar, Zagreb, Osijek i pri Gradskom komitetu KPH Rijeka, čime bi se broj nižih partijskih škola povećao na osam, a odlučeno je da prestane s radom niža partijska škola CK KPH. Razlog tome je to što je već veliki broj polaznika prošao niže obrazovanje i ono im više nije bilo potrebno, a umjesto njega, određeno je da se formira srednja partijska škola koja bi u svaku klasu primila do 180 polaznika, koji će tako dobiti kvalitetnije teorijsko i političko obrazovanje. Navodi se kako metoda odabira polaznika nije bila u potpunosti pravilna te kako bi Odjeljenje za škole i kursove trebalo imati plan školovanja rukovodećeg kadra u svrhu lakšeg odabira polaznika, koji je do sada vršen na osnovi prijedloga kotarskih i gradskih organizacija te njihovih partijskih dokumenata. Problem je što

⁵³ „Koristimo pozitivno iskustvo večernjih partijskih kursova“, br. 34, 24.kolovoza 1946., *Naprijed* (Zagreb), str.2

oni nisu imali ujednačene kriterije pri selekciji i što polaznici koje su predlagali nisu zadovoljavali stvarne uvjete upisa te su ponekad bili udaljeni s obrazovanja tijekom trajanja škole. Predloženo je da se prati napredak i razvoj polaznika na večernjim kursovima na terenu i da se one najuspješnije dalje odabire za redovite partijske škole.⁵⁴

Iako predznanje polaznika nije bilo ujednačeno, rezultati ovih škola bili su uglavnom dobri, a tijekom održavanja nastave bolji polaznici pomagali su lošijima. Kako bi im se što više olakšalo, uvedeno je i nekoliko sati iz općeg obrazovanja ali i lekcijaska predavanja koja su slušateljima olakšavala učenje najvažnijih tema, zbog čega je bilo malo polaznika koji nisu završili školu s uspjehom. Što se tiče metoda učenja, na početku svake klase se rad održavao u kružocima, a kasnije se prelazilo na individualni rad te konzultacije u kružoku. Diskusije, kolektivni rad te obilaženje kružoka sa strane nastavnika pomogli su polaznicima da razjasne razna pitanja, ali po završetku obrazovanja partijske organizacije u koje su se vraćali nisu posvećivale dovoljno pažnje daljnjem uzdizanju polaznika.⁵⁵

U izvještaju se spominje i nedostatak nastavnog kadra u svim školama. Primjerice, u srednjoj partijskoj školi CK KPH je uz upravitelja škole bilo pet nastavnika i jedan asistent, a nedostajalo je još najmanje dva asistenta. U nižim partijskim školama Oblasnih komiteta Rijeke, Dalmacije i Gradskog komiteta KPH Zagreb stanje je također bilo dosta slabo te je u svakoj od navedenih škola osim upravitelja bilo po dva nastavnika pa su u njima predavali članovi komiteta ili rukovoditelji u privredi, a još je gore stanje bilo u oblastima koje su tek trebale otvoriti niže partijske škole, za koje je bio predviđen upravitelj i tek jedan nastavnik. Nastavnici su uglavnom završili niže partijske škole, a za neke je bilo predviđeno da krenu u srednje. Zbog nedostataka predavačkog kadra, nastavnicima je bio onemogućen odlazak u partijske organizacije gdje bi se upoznali s političkim radom te zadacima u praksi koje bi mogli uskladiti s teorijom koju su predavali. Pri srednjoj partijskoj školi su iz tog razloga oformljene katedre po pojedinim predmetima koje su okupljale teorijski uzdignutije članove koji

⁵⁴ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izvještaj odjeljenja za škole i kurseve uprave CK KPH*, CK KPH, 1948., str.1

⁵⁵ Isto, str.3

bi zatim razrađivali pojedina pitanja, ali njihov rad bio je poprilično slab te se navodi kako se tom pitanju trebalo posvetiti više pažnje.⁵⁶

Pri nižoj partijskoj školi CK KPH je 1946. godine bila organizirana niža dopisna partijska škola s ciljem da se omogući potrebno marksističko-lenjinističko obrazovanje partijskim i privrednim rukovoditeljima koji zbog svojih obaveza nisu mogli dolaziti na redovna predavanja. Povremena nastava se trebala odvijati u kružnicama, ali rad dopisnika nije bio shvaćan dovoljno ozbiljno jer zbog drugih obaveza nisu imali vremena za učenje. Postepeno su ispadali iz škole te je od prvotno upisanih 350 ispitu pristupilo samo 89 dopisnika, a smatra se da je najveći propust bio to što se dopisnicima nije pružala nikakva dodatna pomoć putem predavanja ili konferencija. Koristeći to iskustvo, iduća klasa dopisne škole koju je pohađalo 350 dopisnika dobila je vlastitog rukovoditelja koji je vodio evidenciju o polaznicima, ali se i jednom mjesečno odlazilo u oblasne centre gdje su se održavale konzultacije za prođene teme te predavanja za nadolazeće. Kako bi polaznici mogli samostalnije raditi, Agitprop je počeo izdavati i biltene s pojašnjenjima nekih teških pitanja, a sadržavao je i odgovore na pitanja koja su dopisnici tijekom školovanja slali upravi dopisne partijske škole. Spomenuto je kako je program škole dosta opširan i težak, ali i da u mnogim komitetima još uvijek vlada nerazumijevanje te se ne rasterećuje polaznike ostalih zaduženja.⁵⁷

Tijekom 1948. godine organizirani su večernji partijski kursovi s programom niže partijske škole. Ukupno ih je bilo 21, a kroz njih je prošlo 709 polaznika. Trajanje nije bilo svugdje isto, negdje su se odvijali po osam do devet, a negdje od četiri do pet mjeseci. Kursovima je rukovodio član komiteta ili drug koji je u Agitpropu zadužen za ideološko politički rad, a s rajonskim školama u Zagrebu rukovodila je uprava niže partijske škole. Na svim kursovima nekolicina polaznika je odustala od školovanja, a istaknuto je kako gradski komiteti nisu vodili dovoljno brige o redovitim dolascima polaznika. Komiteti koji su koristili iskustva prethodnih tečajeva kao što su to GK Zagreb ili GK Split imali su i bolje rezultate te su polaznici pokazali da na kraju

⁵⁶ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj odjeljenja za škole i kurseve uprave CK KPH, CK KPH, 1948.*, str.4

⁵⁷ Isto, str.5

ovakve forme obrazovanja mogu postići puno bolje rezultate uz pravilniju organizaciju. Predavanja na ovim kursovima održavali su članovi komiteta i pojedini rukovoditelji iz privrede koji su završili neku od partijskih škola, a predavači su u sklopu teorije iznosili i neka svoja praktična iskustva iz svakodnevnog rada te tako pojašnjavali nejasne pojmove. No, iako je bila slaba evidencija rada zbog nedostatka stalnog rukovodstva i iako je nedostajalo udžbenika i druge potrebne literature po pojedinim temama, navedeno je kako su ovi kursovi puno pomogli u ideološkom uzdizanju partijskog članstva, prvenstveno onih članova partije koji nisu mogli pohađati redovite partijske škole. Djelovali su uglavnom pri gradskim komitetima, a bilo je u planu i otvaranje pri kotarskim komitetima.⁵⁸

Uz navedene, tijekom prve dvije poslijeratne godine bili su organizirani i drugi večernji kursovi i seminari, a kroz njih je prošlo 27 811 polaznika. Organizacija, trajanje i plan po kojem su radili kursovi razlikovali su se, ali su prvenstveno odgovarali karakteru i zadacima organizacije koja ih je organizirala. Osnovni materijal bio je onaj s Petog kongresa KPJ, ali učile su se i opće marksističke teme iz političke ekonomije. Kvaliteta rada ovih kursova nije bila na najvišoj razini prvenstveno zbog toga što polaznici nisu redovito pohađali kurseve i nisu redovito učili, o čemu organizacije nisu vodile dovoljno računa. Također, polaznici kursova imali su različite razine predznanja, prilikom kreiranja plana nisu se uzimali u obzir količina i opseg materijala te su se teme ponekad i preklapale, a predavači nisu posvećivali dovoljno pažnje povezivanju marksističke teorije sa svakodnevnom praksom.⁵⁹

Kraći partijski kursovi i seminari održavali su se sa sekretarima osnovnih partijskih organizacija ili članovima biroa osnovnih partijskih organizacija, a program za njih bio je razrađen na bazi programa za selo te su glavni materijali bili s Petog kongresa KPJ, opće marksističke teme, a dodatne teme uzimane su prema karakteru pojedinih organizacija. Dosta pažnje posvećivalo se razradi rezolucije Drugog plenarnog zasjedanja CK KPJ, a na kraju su organizirani završni ispiti. Na njima se pokazalo da,

⁵⁸ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj odjeljenja za škole i kurseve uprave CK KPH*, CK KPH, 1948., str.6

⁵⁹ Isto, str.6-7

ako su se komiteti držali postavljenog plana, rezultati ove vrste obrazovanja bili zadovoljavajući te su pružili polaznicima osnovno znanje koje će im pomoći u daljnjem radu.⁶⁰

Uz kurseve je u partijskim organizacijama održano i 134 958 raznih marksističkih, odnosno lekcijskih predavanja u kotarima i gradovima, a na njima su prisustvovali članovi Partije iz sela, poduzeća i ustanova. Poslije predavanja održavale su se konferencije, a u međuvremenu se materijal razrađivao po kružocima. Nije postojao određen plan i sustav rada pa se predavanja u većini komiteta nisu redovno održavala, a nedostajalo je i potrebne literature. Također, kotarski komiteti su često u ljetnim mjesecima zbog ostalih zaduženja napuštali ideološki rad s članstvom zbog raznih privrednih i ostalih zadataka.⁶¹

Pri kotarskim i gradskim komitetima u aktivima predavača djelovalo je 2123 profesora, od kojih je 1612 bilo iz državnog aparata, a 511 iz partijskog. Većina ih je imala neku vrstu partijskog obrazovanja, a razlikovali su se i po razini općeg obrazovanja. Iako su aktivni predavača postojali kao forma pri svim kotarskim i gradskim komitetima, ona nije bila stalna te je ovisila o partijskoj organizaciji i ideološkom radu na terenu. Najčešće se prakticiralo da se aktivni predavača sastaju prije odlaska na teren te se tada održavalo zajedničko instruktivno predavanje koje je održavao istaknuti član komiteta, a zatim se svaki od predavača samostalno pripremao za predavanja koja je držao na kursovima, predavačkim centrima, kružocima ili grupama kružoka.⁶²

4.4. Sukob s Informbiroom

Jugoslavenski komunistički pokret bio je samostalniji od drugih u Istočnoj Europi budući da na vlast nije došao preko Crvene armije, nego ju je osvojio vlastitom

⁶⁰ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj odjeljenja za škole i kurseve uprave CK KPH*, CK KPH, 1948., str.7

⁶¹ Isto, str.7

⁶² Isto, str.8

borbom. Tito je kao vođa slijedio Staljinovu politiku, ali je ponekad donosio odluke i samostalno. S druge strane, SSSR i Staljin su zahtijevali apsolutnu pokornost te im Titovo ponašanje nije bilo po volji. Zbog veće kontrole je u travnju 1945. godine potpisan *Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći i suradnji Jugoslavije i SSSR-a*, a 1946. godine i *Sporazum o ekonomskoj suradnji između SSSR-a i Jugoslavije* na temelju kojeg su osnivana i mješovita društva. Shodno tome, jugoslavenska je ekonomija bila usko vezana za SSSR, a u praksi su se pokazala prava sovjetska nastojanja da zagospodare jugoslavenskom poljoprivredom i Jugoslaviju zadrže kao agrarno i sirovinsko područje. Tito nije bio zadovoljan tom eksploatacijom te je raslo u jugoslavenskim političkim krugovima nepovjerenje prema Staljinu, ali i prema drugim sovjetskim vođama. Informbiro, tijelo koje je osnovano u rujnu 1947. godine sa sjedištem u Beogradu i koje je trebalo poslužiti kao razmjena iskustava u djelatnosti komunističkih partija, zapravo je služilo da se zemlje istočne i jugoistočne Europe što uže politički i ekonomski vežu za SSSR. Sovjetska je strana prvi veći pritisak na Jugoslaviju izvršila u studenom 1947. godine, kada je pokazala negodovanje prema stvaranju jugoslavensko-bugarske federacije i ambicijama Beograda da se nametne kao vođa u regiji sa svojim pretenzijama na Albaniju i Bugarsku jer se to kršilo s hijerarhijom u sovjetskom bloku, gdje je na vrhu bio isključio Kremlj. Staljin je zbog toga želio disciplinirati Tita, a bojao se da zbog njegove podrške komunističkom ustanku u Grčkoj ne eskalira sukob sa Zapadom koji ju je odlučio braniti njezinu neovisnost pod svaku cijenu. Početkom 1948. godine u Moskvu je bila pozvana delegacija CK KPJ, koja je tamo otišla bez Tita kako bi se razgovaralo o stvaranju federacije Jugoslavije i Bugarske po formuli kakvu je zahtijevala Moskva. Kasnije bi se pridružila i Albanija, ali jugoslavenskom vodstvu se nije svidjelo što bi ona bila jedan od tri člana u federaciji te je u ožujku iste godine službeno odbijen prijedlog iz Moskve. Kao razlog je navedeno da bi to predstavljalo opasnost za jedinstvo Jugoslavije, njezin suverenitet i privredni razvitak, a SSSR je to loše prihvatio te iz Jugoslavije opozvao svoje vojne i civilne savjetnike.⁶³

Krajem ožujka iste godine CK SKP(b) je uputio CK KPJ pismo u kojem ga kritizira da u zemlji nedostaje demokracije, da se pokušava detronizirati sovjetski sustav te da se SSSR optužuje za velikodržavni šovinizam, a pošto je isto poslano i na adrese svih

⁶³ Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918. – 2008.*, str. 442-445

komunističkih partija, spor KPJ i SSSR-a postao je internacionalan. Nakon toga uslijedila je višemjesečna rasprava, koja je okončana tekstom Rezolucije 28. lipnja 1948. godine, u kojoj su bile sažete sve dotadašnje optužbe i kritike prema Jugoslaviji. Jugoslavensko partijsko rukovodstvo optuženo je za neprijateljsku politiku prema SSSR-u i SKP(b)-u za jačanje kapitalističkih snaga u jugoslavenskom društvu, a za KPJ je navedeno kako nema unutarpartijske demokracije, kritike i samokritike te se očekivalo da njezini rukovoditelji isprave svoje pogreške. Za sovjetsko-jugoslavenski sukob znao je samo uzak krug političara okupljenih oko komunističkih vođa, a Staljin i njegovi suradnici jako su se iznenadili kada su Tito i jugoslavensko partijsko vodstvo Rezoluciju objavili u novinama i na radiju. Sovjetsko vodstvo zaboravilo je da je jugoslavenska komunistička revolucija bila autohtona te da je Tito kao njezin vođa uživao veliku podršku i povjerenje naroda, a u izjavi CK KPJ, koja je bila objavljena zajedno s Rezolucijom je stajalo da Informbiro raspolaže netočnim i neosnovanim činjenicama te da se njima pokušava srušiti ugled KPJ te oslabiti njegovo jedinstvo i rukovodeća uloga. U srpnju iste godine organizirana je sjednica Narodne fronte Hrvatske na kojoj je potvrđeno kako je jedini pravilan i moguć stav iznesen u Izjavi CK KPJ, a nakon njega se na Petom kongresu KPJ razmatrala novonastala politička situacija. U cilju da se obrani, Kongres je zaključio kako CP KPJ nije napustio učenje marksizma-lenjinizma te kako ga pravilno primjenjuje na konkretne uvjete Jugoslavije, ali se pokušavala smiriti situacija te se tražio način kako da se uklone nesuglasice s CK SKP(b)-om.⁶⁴

No, u tom trenutku više se ništa nije dalo napraviti. Partijski sukob između SKP(b)-a i KPJ značio je i sukob između FNRJ sa SSSR-om, a SSSR i ostale komunističke države ubrzo su prekinule gospodarske, kulturne, znanstvene i ostale veze s Jugoslavijom. Svi sporazumi su otkazani, a sve dogovorene isporuke ograničene ili obustavljene.⁶⁵

⁶⁴ Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918. – 2008.*, str. 446-449

⁶⁵ Isto, str. 451

4.4.1. Rad partijskih škola nakon sukoba

Nakon sukoba s Informbiroom došlo je do određenih promjena u organizaciji, odnosno rekonstruiranja dotadašnjih partijskih odjeljenja u Uprave, po novom Uprave za agitaciju i propagandu CK KPJ. Te godine je počela s radom niža partijska škola pri CK KPH, ali s izmijenjenim radom i programom. Što se samih predmeta tiče, i dalje su glavni bili *Osnove lenjinizma, Narodnooslobodilačka borba i izgradnja države, Ekonomika nove Jugoslavije* te *Partijska izgradnja*, a osim toga u program su uključene i neke teme iz prirodnih znanosti vezane za atome, molekule, postanak čovjeka, razvoj svemira i sl. Prva klasa ove škole započela je s radom u travnju 1948. godine, upisalo ju je 73, a završilo 68 polaznika. Druga klasa ove škole započela je sredinom rujna, a završila sredinom prosinca iste godine. U odnosu na prvu klasu ove škole, u drugoj je program bio dodatno proširen s nekim novim predmetima kao što su *Razvitak radničkog pokreta u zemljama Jugoslavije, stvaranje KPJ i njen razvoj, Komunistička partija Jugoslavije u izgradnji nove države FNRJ, Program komunističke Partije Jugoslavije* i *O seljačkim radnim zadrugama*. Osim toga, važan naglasak je stavljen na proučavanje materijala s Petog kongresa KPJ održanog krajem lipnja 1948. godine, budući da je to bilo izrazito važno zbog promjene političke klime i situacije u cijeloj Jugoslaviji. Predavanja o prirodnim znanostima su za drugu klasu ove škole izbačena zbog nedostatka predavačkog kadra, a bilo je i nekih drugih problema vezanih za održavanje nastave po predviđenom planu i programu budući da se ovo razdoblje poklopilo s održavanjem Druge oblasne konferencije te pripremanja za održavanje Drugog plenuma KPH.⁶⁶

Niža partijska škola je te godine započela s radom i pri Mjesnom komitetu Zagreb. Škola je s radom započela početkom ožujka, a završila krajem lipnja 1948. godine. Program ove škole nije se bitno razlikovao od ostalih partijskih škola u ovome razdoblju. Osim ove škole koje se održavala pri Mjesnom komitetu Zagreb, niža partijska škola se te godine održala i pri Oblasnom komitetu Dalmacija. Krenula je s radom početkom travnja, a program rada bio je identičan onom koji se održavao u

⁶⁶ HR HDA 1220, CK SKH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., *Izveštaj o radu Niže partijske škole od 15. rujna do 25. prosinca, 1948.*, str.4

nižoj partijskoj školi pri Mjesnom komitetu Zagreb, no navedeno je kako je škola imala izrazito kvalitetniji predavački kadar.⁶⁷

U Rijeci je 3. studenog 1948. također po prvi put s radom počela niža partijska škola, koju je trebalo pohađati 54 polaznika, ali ih je upisalo 50 jer su je neki napustili, a neki se nisu ni prijavili. Socijalni sastav polaznika bio je sljedeći: 30 radnika, šest pomoraca, tri zemljoradnika, dva bolničara, četiri namještenika i pet đaka činovnika. Među njima je bilo 46 Hrvata, dva Srba i dva Slovenca, a što se tiče spola, bilo je 37 muških i svega 13 ženskih polaznika. Od njih je 30 polaznika imalo završenu osnovnu školu, devet je imalo zanatsku školu, četvero polaznika imalo je završen jedan razred srednje škole, dvoje je imalo završena dva razreda srednje škole, a jedan je imao završenih pet i drugi šest razreda srednje škole.

Polaznici su imali i partijski staž, koji je jednom započeo 1941. godine, četvorici 1943. godine, dvanaestorici 1944. godine, jedanaestorici 1945. godine, četvorici 1946. godine, sedmorici 1947. godine i desetorici 1948. godine. Među polaznicima je bilo 22 koji nisu imali nikakvu partijsku funkciju, šest su bili članovi biroa jedinice i 16 sekretara jedinice. Narodnooslobodilačku borbu su pomagala ili u njoj sudjelovala 48 učenika, a isto toliko ih je krenulo u ovu školu bez prethodnog obrazovanja, dok su dva prošla niži partijski kurs. Predmeti koji su se u ovoj školi učili bili su *Osnove lenjinizma, NOB i izgradnja države, Ekonomika FNRJ, Partijska izgradnja, hrvatski i povijest*. Sva predavanja su odrađivala dva predavača, Vladen Knifić i Slavica Kukanić, koji su, iako su bili početnici, vrlo dobro odrađivali svoje zadatke. Lekcijska predavanja iz matematike odrađivali su profesori iz srednjih partijskih škola. Pošto je ovo prva generacija GK KPH u Rijeci, navodi se kako se nastoje iskoristiti iskustva CK KPH u Zagrebu te kako se s tom školom savjetuju po svim važnijim pitanjima. Sustav rada škole isti je kao i u drugim partijskim školama; predavanje, konferencija po grupama te rad po kružocima. Uglavnom se prakticira kolektivan rad zbog toga što je to najkorisnije za uspjeh cijele škole, a i predznanje polaznika je nisko te im ova metoda najviše odgovara jer im je potrebna stalna pomoć. U izvještaju se spominje kako je dotadašnji uspjeh u školi bio poprilično dobar te da je svega nekoliko

⁶⁷ HR HDA 1220, CK SKH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., *Izvještaj o radu Niže partijske škole pri Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju*, 3.srpnja, 1948., str.3

nezainteresiranih polaznika, koji su između ostalog, u školu krenuli s vrlo niskim predznanjem. Dva faktora koja se najviše ističu kod problema su nepoznavanje hrvatskog jezika djela polaznika, a drugo je pitanje prehrane i prenočišta. Škola nažalost nije imala svoj internat te se na putovanja i menze trošilo puno vremena i energije. Što se tiče samog programa škole, istaknuto je da bi se trebalo uvesti nekoliko tema iz političke ekonomije kapitalizma i socijalizma kako bi polaznici dobili osnovna znanja iz političke ekonomije, koja im je potrebna za razumijevanje drugih tema, naročito *Osnova lenjinizma* te *Ekonomike FNRJ*.⁶⁸

Krajem listopada 1948. završila je s radom i prva generacija srednje partijske škole, koja je imala je svega 59 polaznika pošto se u isto vrijeme odvijala i niža partijska škola koja je imala iste nastavnike i 145 polaznika. Istaknute su neke novosti u odnosu na prijašnje funkcioniranje raznih vrsta obrazovanja, a bilo je i promjena u ustrojstvu i programu. Oformljen je komitet škole, koji je vezan za Centralni komitet, a u školi je bio organiziran i partijski organ koji je bio vezan za rajonski komitet. No, predavački kadar bio je slab te nije imao skoro nikakav partijski odgoj. Osnovna metoda rada ove škole bila je priprema za individualno učenje, a znanje se ispitivalo i popunjavalo na ispitnim konferencijama. Nastavnici su obilazili polaznike u kružocima za vrijeme podučavanja, a Agitprop je pružio više pomoći nego tijekom dosadašnjeg obrazovanja te su se s upravom škole održavali sastanci na kojima se iznosilo stanje i funkcioniranje škole. Isticala se potreba i za pisanom evidencijom predavanja, koja bi poslužila budućim generacijama, a uz to bi davala uvid Agitpropu u razna druga pitanja. Predmeti u srednjoj partijskoj školi bili su *Dijalektički materijalizam*, *Politička ekonomija*, *Historija SKP(b)*, *Historija KPJ*, *Partijska izgradnja*, *Opća historija*, *Nacionalna historija*, *Ekonomika geografija FNRJ* te *Ruski i Srpsko-Hrvatski*. Iako je program bio nešto širi od programa niže partijske škole, spomenuto je kako je prije postojao i predmet *Ekonomika nove Jugoslavije* koji je spojen s predmetom *Politička ekonomija* i to u dijelu koji govori o *Političkoj ekonomiji socijalizma*, što se pokazalo lošom odlukom jer je djelovalo kao da su problemi ekonomike uvijek i kod predavača, a i u proučavanju bili nekako kao dodatak proučavanju *Sovjetske ekonomike*. Osim navedenog, predmet *Borba KPJ za*

⁶⁸ HR HDA 1220, CK KPJ, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu (Agitprop) 1945.-1954., Agitprop - planovi i teme predavanja partijskih škola 1947.-1950., *Izveštaj o radu niže partijske škole pri gradskom komitetu KPH*, Rijeka, 15. prosinac. 1948. godina, str.1-4

novu Jugoslaviju i izgradnju socijalizma promijenjen je u *Historiju KPJ*, a *Ruski jezik* prestao je biti obavezan za sve polaznike.⁶⁹

Uprava škole bila je organizirana prema direktivama CK KPJ i ona se sastojala od upravnika, sekretara, ekonomista i blagajnika. Upravnik škole rukovodio je srednjom i nižom partijskom školom pri CK KPJ, a spominje se i kako je dosadašnji način vođenja uprave bio uglavnom zadovoljavajući. Program i plan moguće je bilo savladati u predviđenom roku, a nastava nije počela na svim predmetima istovremeno jer su se polaznici prvo trebali upoznati s teorijskim predmetima i ekonomskim osnovama, a onda se tek pristupalo drugim predmetima. Navedeno je i kako bi bilo dobro da se predmet *Historija KPJ* proširi s poviješću Partije te poviješću radničkog pokreta u Jugoslaviji, kako bi polaznici bolje razumjeli događanja poslije Drugog svjetskog rata, a trebala bi se uvesti i jedna posebna tema preko koje bi se slušatelji upoznali s tanašnjom linijom Partije, izgradnjom socijalizma, njezinim putevima, borbama itd. Ističe se još potreba za predmetima *Lokalna privreda i komunalno gospodarstvo*, *Seljačko pitanje u Jugoslaviji* (zbog rekonstrukcije poljoprivrede), a kod predmeta *NOB i izgradnja države*, Narodna fronta se obrađuje samo s aspekta prošlih događanja te se smatra da je potrebno više istaknuti i njezinu aktualnu ulogu. Uz navedene predmete, povremeno su se održavala i lekcijaska predavanja. Škola se održavala u dvije smjene, a predavanja su trajala najduže po dva sata s pauzama od deset minuta. Srednja partijska škola imala je pet stalnih zaposlenika i jednog asistenta, a bili su opterećeni jer su istovremeno predavali i na nižoj partijskoj školi. U izvještaju se navodi i kako se nastavnički kadar već prilično osamostalio pa nije više bilo tolike potrebe za izvanškolskim predavanjima, ali bilo je i dosta slabosti; nastavnici su često otkazivali predavanja, nisu obrađivali cjelokupne teme pa se predviđalo da ih izvanškolska predavanja nadopunjuju i da se na taj način rješavaju ovi nedostaci. Do sada su se na izvanškolskim predavanjima obrađivale teme partijske izgradnje, opći predmeti, geografija, hrvatsko-srpski, ruski, matematika te opća i nacionalna povijest. Program se nije mijenjao, ali je bio nadopunjavao s literaturom Petog Kongresa KPJ. U izvještaju stoji kako je srednja partijska škola u cjelini zadovoljavala, ali da su postojala još mnoga pitanja s kojima bi se moglo pozabaviti

⁶⁹ HR HDA 1220, CK KPJ, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu (Agitprop) 1945.-1954., Podaci o radu partijskih škola, 1946.-1954., Zajednički izvještaji o radu partijskih škola od 1948. do 1950., Izvještaj o stanju partijskih škola, str.1

poput dodatne edukacije predavača te nedostataka u pojedinim predmetima (*Politička ekonomija, Historija SKP(b) i Partijska izgradnja*). Uvedena je i pojedinačna kontrola nastave, gdje su nastavnici jedni drugima posjećivali predavanja i ispitne konferencije. Nastavni savjet brinuo se o pitanju planiranja nastave po predmetima, problemima nastave, organizacijom rada, sustavom i metodama učenja te pomoći slušateljima. Nastavnici su radili na svojem daljnjem obrazovanju, a i sistematizirali su lakše učenje pojedinih predmeta te usmjeravali fokus polaznika na najvažnija pitanja. Naravno, ocjenu cijelog obrazovanja najbolje su davali rezultati na završnim ispitima. Metoda rada bila je usmjerena prema individualnom učenju, a bilo je 60 polaznika koji su bili raspodijeljeni u kružoke od devet do 19 polaznika. Na kružocima se provjeravalo koliko se koja tema proučila te se diskutiralo o pojedinoj građi, a slušatelje se educiralo i o metodama samostalnog učenja. Polaznici su uglavnom uspjeli savladati građu, a ispitne konferencije održale su se u dvije grupe po 30 ljudi. Polaznici su redovno čitali tisak, a u svrhu praćenja svih događanja svakih 10 dana se održavala konferencija tiska, dok se s druge strane kulturnom životu baš i nije posvećivala neka pažnja. Srednja partijska škola pomagala je nižoj partijskoj školi tako da su nastavnici i njima držali neka predavanja iz redovnih predmeta, a nudila je i pomoć u literaturi koju niže partijske škole nigdje drugdje nisu mogle dobiti.⁷⁰

Isti gradski komitet u svojem izvještaju o večernjem partijskom kursu navodi kako je tijekom 1948. godine održan jedan večernji partijski kurs po planu niže partijske škole te jedan kurs političke ekonomije. Iako je kurs započelo 40 polaznika, završilo ih je svega 15 zato što nije bilo oformljeno posebno rukovodstvo, predavači su pripremali teme bez detaljnog proučavanja materijala, polaznike kursa se drugih zaduženja rasteretilo samo formalno pa onima koji su se htjeli posvetiti učenju nije pružena ta mogućnost, a sve to je uzrokovalo prijevremeno napuštanje kursova. Ako se zanemare navedene poteškoće, sam program nije bio težak i moglo ga se savladati te polaznici koji su imali vremena da redovno dolaze uspješno su i završili kurs. Predavači su bili članovi Komiteta i pojedini privredni rukovoditelji predmeta, a kontrola i pomoć su se ostvarivali preko rukovoditelja Agitpropa i rukovoditelja teorijskog sektora. Sva

⁷⁰ HR HDA 1220, CK KPJ, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu (Agitprop) 1945.-1954., Podaci o radu partijskih škola, 1946.-1954., Zajednički izvještaji o radu partijskih škola od 1948. do 1950., Izvještaj o radu srednje partijske škole i dopisne škole, str.4-8

predavanja trajala su između sat ili sat i pol vremena, a svaki tjedan obrađivala se jedna tema; diskusije su se održavale ponedjeljkom, a utorkom su bila predavanja.⁷¹

Uz nižu i srednju partijsku školu te večernje partijske kursove, tijekom 1948. godine su u Rijeci bili organizirani i kružoci. Kružoci su se sastajali jednom po svakoj temi koju su obrađivali i na njima se proučavalo najteže gradivo, dok su polaznici ostalo proučavali individualno. Nakon završetka ovog kursa nisu se provodili ispiti, nego su polaznici ocjenjivani na temelju njihovog rada tijekom čitavog kursa, a oni koji su ga završili imali su i najbolji uspjeh. Iako ih nije bilo mnogo, možemo zaključiti kako je kurs mogao biti puno uspješniji u slučaju da su polaznici imali više vremena i volje za učenjem i napredovanjem.⁷²

Uprava Agitpropa donijela je početkom rujna 1948. godine proglas upućen Oblasnom komitetu Dalmacija u kojem se navodi kako će se otvoriti još jedna dopisna partijska škola. Budući da rad ove škole u protekloj godini nije zadovoljio, nastojalo se pospješiti plan i program za nadolazeću godinu. Iz rada prethodne škole se zaključilo kako se prijavio veliki broj kandidata koji nisu bili sposobni samostalno proučavati literaturu, a također se nije vodilo računa o dobrovoljnosti prijave polaznika, ali ni o njihovim drugim obavezama. Uz navedeno, pomoć komiteta polaznicima nije bila zastupljena u dovoljnoj mjeri. Program dopisne partijske škole koji je donesen za nadolazeću 1948./1949. godinu bio je izrađen po uzoru na Srednju jednogodišnju partijsku školu, a to je podrazumijevalo sljedeće predmete: *Dijalektički i historijski materijalizam, Politička ekonomija, Historija SKP(b), Narodnooslobodilačka borba i izgradnja države, Partijska izgradnja te Ekonomika Jugoslavije*. Svaki polaznik bio je dužan izraditi jednu pisanu radnju po vlastitom izboru koju je morao dostaviti upravi dopisne partijske škole dva mjeseca prije usmenog ispita. Budući da se iz rezultata prethodne generacije ove škole zaključilo da je rezultat bio loš zbog toga što su polaznici bili opterećeni drugim obavezama, ove godine ih se nastojalo rasteretiti. Osim toga, komiteti su se više posvetili polaznicima kako bi im pružili adekvatnu pomoć pri učenju da se ne bi dogodilo da polaznici zaostaju sa savladavanjem

⁷¹ HR HDA 1220, CK KPJ, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu (Agitprop) 1945.-1954., Agitprop - planovi i teme predavanja partijskih škola 1947.-1950., *Izveštaj o večernjem partijskom kursu*, Rijeka, 15. prosinac. 1948. godina, str.2-4

⁷² Isto, str.5

gradiva, a to su ostvarivali preko svojih instruktora – konzultanata koji su bila veza između uprave i polaznika. Prilikom upisa je kriterij dobrovoljnosti bio ključan za prijam u ovu školu te im je odmah na početku prezentiran program i uvjeti škole te obaveze kandidata kako bi oni samostalno zaključili jesu li sposobni to položiti. Nakon toga su komiteti proučavali prijavnice te donosili odluke o prijamu kandidata u ovu školu. Važno je spomenuti kako je ova škola zapravo bila za polaznike koji su već otprije imali neku nižu partijsku školu ili završeni kurs, odnosno polaznike koji su već imali sposobnost da samostalno savladaju gradivo. Komiteti su odluke slali kadrovskoj upravi CK KPJ zajedno s anketnim listovima kandidata. Osim toga, to je sadržavalo i školsku spremu i naobrazbu kandidata, što je određeni kandidat već proučavao otprije, koje kursove je završio i na kojoj dužnosti je zaposlen. To su bili uvjeti, kriteriji i postupak primanja kandidata za dopisnu partijsku školu za 1948./1949.godinu.⁷³

Prema iskustvima niže partijske škole osnovane pri Oblasnom komitetu Rijeka 1949. donesena je odluka o osnivanju nižih dopisnih partijskih škola pri svim oblasnim komitetima CK KPH. Dosadašnji rezultati pokazali su kako je moguće i nužno koristiti ovakvu formu samostalne ideološke izgradnje komunista, a plan i program za formiranje ovih škola će biti izrađen po uzoru na dopisne partijske škole pri CK KPH. Na taj način će se formirati smjernice i upute za rad nižih partijskih škola pri svim oblasnim komitetima. Svrha niže partijske škole bila je da okupi partijski kadar na terenu te druge partije koji su u mogućnosti te imaju volje da samostalno proučavaju određene programe i polažu ispite iz određenih predmeta, preuzimajući na sebe obavezu da to savladaju u određenom roku. Program ove škole bio je jednak onome koji se predavao u nižim partijskim školama, što znači da su i ovdje tri najvažnija predmeta bila *Osnove lenjinizma, KPJ u borbi za novu Jugoslaviju i izgradnju socijalizma te Partijska izgradnja*. Svaki predmet bio je podijeljen na teme, a za svaku temu je bila propisana literatura. Osim toga, kako u nižim partijskim školama, tako je i u nižim dopisnim partijskim školama tijekom rada bilo određenih promjena. Rok trajanja ovih škola bio je devet mjeseci, a za svaki predmet je bio točno određen vremenski rok trajanja; za *Osnove lenjinizma te Partijsku izgradnju* dva i pol mjeseca

⁷³ HR HDA 1220, CK SKH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., *Svim kotarskim komitetima, svim mjesnim komitetima, Oblasnom komitetu Dalmacija*, Zagreb, 2. rujna 1948., str.1-3

po predmetu, a za *KPJ u borbi za novu Jugoslaviju i izgradnju socijalizma* četiri mjeseca. Zaključilo se kako treba početi s predmetom *Osnove lenjinizma* budući da je on predstavljao teorijsku osnovu bez koje se ne mogu učiti druga dva predmeta, nakon toga se prelazi na predmet *KPJ u borbi za novu Jugoslaviju i izgradnju socijalizma*, a kada se savlada polovica ovog predmeta, može se krenuti s predmetom *Partijska izgradnja*. Što se tiče kriterija za odabiranje dopisnika u ovu školu, bitno su se razlikovali u odnosu na redovne partijske škole. Partijski staž nije igrao ulogu, već volja i sposobnost polaznika da savladaju ovakav način rada i učenja. To je značilo da se kriterij dobrovoljnosti ovdje primjenjivao u punoj mjeri. Komiteti su ti koji su morali voditi računa o socijalnom sastavu te da se partijski kadrovi koji nisu završili nižu partijsku školu što više vežu za ovaj program i način rada. Osim toga, bilo je važno odrediti i broj dopisnika po oblasti koji je određen između 350 i 500 dopisnika. Prilikom osnivanja dopisne partijske škole oblasni komiteti morali su poslati svim gradskim i kotarskim organizacijama kratka objašnjenja o uvjetima primanja te obaveze dopisnika, kao i programe kako bi dopisnici sami odlučili jesu li sposobni izvršiti obaveze.⁷⁴

Zaključeno je i da bi bilo najbolje da svaka dopisna partijska škola ima posebno rukovodstvo sastavljeno od upravnika i barem dva instruktora – konzultanata te sekretara škole. Osnovna metoda učenja je, prema samoj svrsi škole, individualan rad. Sve druge forme rada mogu poslužiti samo kao poticaj i pomoć, a neke od tih forma jesu kružoci koje treba formirati ako postoji dovoljan broj dopisnika na području jednog kotara ili grada. Na kružocima se ne bi smjela čitati literatura, nego oni trebaju služiti isključivo za provjeravanje znanja kojeg su stekli individualnim učenjem. Na njima treba raščistiti nejasna pitanja, prodiskutirati teža teorijska pitanja te raspraviti ostala pitanja u vezi učenja. Konzultacije su također jedna od formi koje se mogu upotrebljavati, a na njima će se slično kao i na kružocima, objašnjavati nejasna pitanja, a održavat će se u nekoliko centara u oblasti, ili za čitavu oblast. Agitprop CK KPH će uputiti jednog ili više nastavnika partijske škole ili člana Uprave CK KPH. Osim toga, komiteti imaju dužnost i da organiziraju predavanja za dopisnike o težim temama, a uprava dopisne partijske škole će uz pomoć Agitpropa te oblasnog komiteta napraviti plan rada u pružanju pomoći dopisnicima putem pojedinih

⁷⁴ HR HDA 1220, CK KPJ, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu (Agitprop) 1945.-1954., *Upute o formiranju nižih dopisnih partijskih škola*, Zagreb, 1949., nepoznat datum, str.1-2

predavanja, konzultacija ili savjetovanja. Ispiti su krajnji dio programa ove škole te su, naravno, obavezni. Vodila ih je uprava dopisne partijske škole prema redoslijedu kako su predmeti učeni. Također je nužno da dopisnici napišu jednu pisanu radnju preko koje će se provjeriti znanje te ocijeniti samostalnost pojedinih dopisnika. Ispite treba što brižnije i temeljitije pripremiti, a za svaki predmet je nužno da se sastavi komisija i to od članova komiteta koji su već završili redovne partijske škole, bilo nižu, srednju ili više te sadrže dovoljno autoriteta i znanja. Uprava dopisne partijske škole mora unaprijed javiti Agitpropu CK KPH ili Upravi za kadrove termine ispita te imati sređenu evidenciju po uzoru na srednju partijsku dopisnu školu. Škola je trebala početi s radom najkasnije 1. rujna 1949. godine, a do tada je trebalo izvršiti sve navedeno što je potrebno za rad škole.⁷⁵

Dopisna srednja partijska škola CK KPH dostavila je Upravi za agitaciju i propagandu CK KPH 27. prosinca 1949. godine izvještaj o dosadašnjem radu. Škola je započela s radom 1. travnja 1949. godine, a upisalo ju je 462 polaznika. Odmah na početku su postavljeni rukovoditelj i administrator škole. Prije početka škole održano je savjetovanje s dopisnicima prijavljenima u ovu školu. Na ovom savjetovanju ustanovljena su uputstva o organizaciji i metodama rada. Najvažniji predmet koji je odmah u početku svima predstavljen bio je *Dijalektički materijalizam*. Brzo se ustanovilo kako rad polaznika ove škole nije ozbiljno shvaćen. Jedan dio je bio preopterećen dodatnim obavezama, drugima je materijal bio pretežak, a bilo je i onih koji su morali otići u vojsku ili su se razboljeli. Komiteti također nisu ispunili svoju dužnost jer nisu dostavili programe dopisnicima, a ponestalo je i literature tako da je nisu svi dopisnici dobili na vrijeme. Da bi se popravio rad ove škole, donesen je zaključak kako će se svaki mjesec održavati predavanja, konzultacije i diskusije kako bi svi mogli savladati teško razumljive teme, a također i da se dobije uvid u rezultate dosadašnjeg rada. Agitprop je slao predavače u sve oblasti budući da prije rada škole nije oformljen kadar predavača koji bi vodili predavanja i diskusije, a jedino je to bilo oformljeno otprije u Gradskom komitetu Zagreb. Na osnovi iskustva stečenih u dosadašnjem radu i daljnjih zadataka doneseni su zaključci da oblasni komiteti moraju svaki mjesec dostavljati izvještaj o organizaciji i metodama rada, o uspjesima u učenju, pomoći koja se pruža od kotarskih i gradskih komiteta itd. Također je

⁷⁵ HR HDA 1220, CK KPJ, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu (Agitprop) 1945.-1954., *Upute o formiranju nižih dopisnih partijskih škola, Zagreb, 1949.*, nepoznat datum, str.3

određeno da škola mora postaviti konzultanta koji je teorijski potkovan da vodi predavanja, konzultacije i diskusije te uređenje biltena, a osim njega i administratora čija će uloga biti evidencija o radu, promjene u radu dopisnika, kao i neka druga administrativna pitanja. Izbor dopisnika će ubuduće biti definiran tako da se vodi računa o dobrovoljnosti dopisnika, o njegovom predznanju i općoj naobrazbi, o dužnosti na kojoj se nalazi, odnosno da ne bude preopterećen u radu. Agitprop CK KPH je najviše doprinio radu ove škole tako što je kontrolirao njezin rad te slao uputstva i ukazivao na nedostatke. Zaključeno je i da treba održavati redovita savjetovanja s rukovoditeljima dopisnih škola te članovima zaduženim za ideološki rad u srednjim i nižim dopisnim školama te večernjim partijskim kursovima. Osim toga, ukazana je potreba da se treba jačati veza s dopisnicima putem lista *Naprijed*, nadograđivati biltena za rad škole, držati predavanja putem radija te naposljetku, redovito održavati seminare svaki mjesec koji će trajati dva do tri dana, a obuhvaćati nekoliko predavanja o težim temama kako bi svi polaznici uspjeli savladati građu.⁷⁶

Oblasni komitet KPJ Rijeke 22. lipnja 1950. dostavio je Upravi agitacije i propagande CK KPH analizu rada srednje i niže partijske škole u kojima se pojavljuje i nekoliko izmjena. U trenutku pisanja izvještaja, 67 polaznika srednje partijske dopisne škole započelo je s učenjem predmeta *Politička ekonomija*, a među njima i 27 koji su završili prvi predmet. Upis novih polaznika vršen je potpuno na dobrovoljnoj bazi što je bila novost u obrazovanju partijskih kadrova, što se pokazalo izuzetno pozitivnim pošto među novoupisanim nije bilo svojevoljnog napuštanja škole. Među prvotno upisanim, koji su se birali i prema drugim kriterijima, to nije bio slučaj pa je nekolicina napustila obrazovanje. Većina polaznika za vrijeme trajanja škole nije dovoljno koristila osnovnu metodu rada, odnosno individualno učenje te se u proučavanju predmeta *Politička ekonomija* nisu dovoljno založili, ali to se poboljšalo kako su se približavale ispitne konferencije. Druge forme poput seminara i rada u kružocima također nisu dovoljno iskorištene, a kotarski i gradski komiteti nisu pretjerano vodili računa o tome. Dopisnici su imali pomoć u vidu trodnevnih seminara koji su se održavali pri oblasnom komitetu, a na kojima se svaki put obrađivala tema s prethodnih seminara kako bi svi bili u toku. Neovisno o navedenim slabostima, škola

⁷⁶ HR HDA 1220, CK KPJ, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu (Agitprop) 1945.-1954. *Izveštaj o dopisnoj srednjoj partijskoj školi Upravi za agitaciju i propagandu CK KPH*, Zagreb, 27. prosinac, 1949., str.1-8

je ipak davala dobre rezultate, a prema dotadašnjim diskusijama se moglo zaključiti kako će većina dopisnika savladati osnovne stvari. Na kraju izvještaja se zaključuje kako je srednja partijska dopisna škola pogodna forma ideološkog rada te kako je idealna za partijske i privredne rukovoditelje koji su onemogućeni pohađati redovno školovanje.⁷⁷

U istom izvještaju oblasni komitet KPJ Rijeka navodi kako u trenutku analize niža dopisna škola proučava drugi predmet, odnosno *Historiju KPJ*, a da su polaznici prvi predmet položili s dobrim uspjehom. Ispite je polagalo 81 polaznik, a s njima su redovito održavani seminari. Navodi se kako su kod ostalih formi rada dopisnika postojale iste slabosti kao i kod dopisnika srednje partijske dopisne škole te kako pomoć i briga partijske organizacije nisu bili dovoljni. Bez obzira na prepreke, navodi se kako su polaznici i srednje i niže dopisne škole ozbiljno i s voljom sudjelovali u radu škole te kako su rezultati, odnosno savladavanje materijala i više nego zadovoljavajući. Navedeno je kako je prema iskustvu rada navedenih škola zaključeno da bi se i ubuduće trebao organizirati takav tip obrazovanja, ali da bi škole trebale obuhvatiti više polaznika.⁷⁸

Oblasni komitet KPH Karlovac je 9. ožujka 1950. poslao izvještaj o radu večernjih partijskih škola te niže dopisne partijske škole. Na terenu navedenog oblasnog komiteta djeluju 4 večernje partijske škole u Gospiću, Ogulinu, Dugoj Resi i Karlovcu. Navodi se kako je večernja partijska škola u Gospiću radila s 27 polaznika koji su položili ispit iz predmeta *Osnove lenjinizma* i to s prosječnom ocjenom 4,4. Uz navedene polaznike, ostalih 30 nisu redovno dolazili na predavanje pa nisu ni pristupili ispitu. Neovisno o rezultatima, i jedni i drugi počeli su s pohađanjem predmeta *Historija KPJ*. Rukovoditelj ove škole bio je Mihajlo Ogrizović, član plenuma GK Gospić. U isto vrijeme, u večernjoj školi u Ogulinu bilo je 29 polaznika koji još nisu pristupili ispitu *Osnove lenjinizma* jer je škola počela s izvjesnim zakašnjenjem. Rukovoditelj ove škole bio je Mićo Latas, koji je ujedno bio tajnik kotarskog odbora NF-a. Večernja partijska škola u Dugoj Resi imala je 22 polaznika

⁷⁷ HR HDA 1220, CK KPJ, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu (Agitprop) 1945.-1954., Agitprop - planovi i teme predavanja partijskih škola 1947.-1950., *Izvještaj CK KPH, Upravi propagande i agitacije, Oblasni komitet Rijeka*, 22. lipnja 1950. godine, str.1

⁷⁸ Isto, str.2

koji su obradili temu *Osnove lenjinizma* i koji su se pripremali za ispit u trenutku pisanja ovog izvještaja, a ovu školu je vodila Darinka Vukelić, voditeljica tvorničkog komiteta Agitpropa. Večernja škola u Karlovcu imala je 21 polaznika i istaknuto je kako je ova škola bila najbolja. Svi polaznici položili su ispit iz oba predmeta te su nastavili s trećim po redu, odnosno predmetom *Partijska izgradnja*. Nastava u Karlovcu održavala se svakim danom osim subote po četiri do osam sati dnevno, a u ostalim školama tri puta tjedno po četiri sata. Svaka tema se u prosjeku proučavala 16 sati, a škola je trebala završiti s radom u roku od šest mjeseci. Kao što je i vidljivo po održavanju nastave, samo se škola u Karlovcu pridržavala navedenog plana, dok ostale nisu i to se osjetilo u njihovom radu. Program se nije bitno mijenjao, osim što se počeo učiti predmet *Historija KPJ*, koji je uveden po novom programu. U tom predmetu su se uz postojeću literaturu koristili časopisi i govori rukovoditelja iz tiska, ako se odnose na teme koje se trenutno obrađuju.⁷⁹

Metoda rada je bila takva da se prvo održalo predavanje iz pojedine teme, nakon kojeg se materijal učio u kružocima i individualno (ako je svima bila dostupna literatura). Potom se svaka tema diskutirala u kružocima, a nakon diskusija je slijedila ispitna konferencija. Što se tiče discipline u školama, zadovoljavala je samo škola u Karlovcu jer polaznici ostalih škola nisu bili oslobođeni drugih zaduženja koje su imali, a rukovodstvo nije vodilo brigu o predavačima koji nisu redovito održavali predavanja, zbog čega su te škole trebale dodatne vanjske kontrole. Kriterij kod odabira polaznika za škole u Karlovcu i Dugoj Resi bio je da se uzme što više članova Partije iz proizvodnje, a u Ogulinu i Gospiću iz mjesnih organizacija i to pretežno mlade ljude koji su imali dobre uvjete za razvoj i napredovanje. Iskustvo u radu škole je pokazalo da uspjeh prvenstveno ovisi o odabranim polaznicima te pravilno postavljenom uvjetima pod kojima je škola trebala raditi. Posljedica nepoštivanja tih uvjeta bila je ta da su škole u Ogulinu i Gospiću ostale bez većeg dijela polaznika, prvenstveno zato što su u isto vrijeme pohađali i gimnaziju, a drugi dio morao je odustati zbog terenskih zadataka.⁸⁰

⁷⁹ HR HDA 1220, CK KPJ, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu (Agitprop) 1945.-1954., Agitprop - planovi i teme predavanja partijskih škola 1947.-1950., *Izvještaj CK KPH, Upravi propagande i agitacije*, Oblasni komitet Karlovac, 11. ožujka 1950. godine, str.1-2

⁸⁰ Isto, str.2-3

Oblasni komitet KPH Karlovac u istom izvještaju šalje i stanje niže dopisne partijske škole. U njemu se navodi kako je isprva bilo 217 polaznika i kako je škola počela s radom 1. listopada 1949. Teren oblasti bio je podijeljen u četiri centra gdje su polaznici dolazili na predavanja, nakon kojih se očekivalo da rade individualno, a u svakom kotru oformili su se kružoci u kojima su se polaznici skupljali radi diskusije o pojedinim temama. Počelo se s predavanjem iz predmeta *Osnove lenjinizma*, ali nije se u svakom mjestu održao isti broj predavanja jer se početna aktivnost s vremenom smanjila. No, problem je predstavljao i odabir polaznika pri kojem se nije vodilo računa o uvjetu dobrovoljnosti, nego su kotarski komiteti sami određivali tko mora pohađati školu. Uz one koji nisu bili pravilno motivirani, bilo je polaznika koji su u isto vrijeme morali pohađati i gimnaziju te je s početnih 217 polaznika škola spala na svega 150 polaznika. Brigu o njima vodilo je agitacijsko-propagandno odjeljenje oblasnih komiteta, dok kotarski komiteti nisu gotovo uopće vodili brigu o radu polaznika škole, a neki od članova zbog toga su i sankcionirani. Problem je riješen tako da se sistematski rad nastavio s polaznicima koji su pokazali volju za radom, a teret se prebacio na kotarske i gradske komitete te su postavljeni rukovoditelji iz agitacijsko-propagandnog odjeljenja koji su završili partijsku školu. Izvještaj završava s opaskom da je navedena forma ideološkog obrazovanja izvediva, ali da se rad u istoj mora shvatiti puno ozbiljnije.⁸¹

4.4.2. Osvrt na rad partijskih škola i kursova do 1950. godine

U izvještaju o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova prikazano je djelovanje navedenih razina obrazovanja tijekom 1948. i 1949. godine. Spomenuto je kako je 1948. godine prva generacija srednje partijske škole završila s radom te kako ju je pohađalo 59 polaznika pošto se u isto vrijeme održavala i niža partijska škola koju je pohađalo 145 polaznika. Program ove srednje partijske škole sastojao se od šest predmeta: *Dijalektički i historijski materijalizam*, *Politička ekonomija*, *Historija SKP(b)*, *Borba KPJ za novu Jugoslaviju i izgradnju socijalizma*, *Partijska izgradnja* te *Opći predmeti* u kojima su bili objedinjeni opća povijest,

⁸¹ HR HDA 1220, CK KPJ, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu (Agitprop) 1945.-1954., Agitprop - planovi i teme predavanja partijskih škola 1947.-1950., *Izvještaj CK KPH, Upravi propagande i agitacije*, Oblasni komitet Karlovac, 11. ožujka 1950. godine, str.2-3

nacionalna povijest, ekonomska geografija FNRJ, ruski jezik i hrvatsko-srpski. Polaznici su se najprije upoznavali s teorijskim temeljima marksizma, a zatim se pristupalo proučavanju ostalih predmeta. *Dijalektički materijalizam* i *Politička ekonomija* učili su se odmah na početku, a istovremeno s njima i matematika, opća povijest, hrvatsko-srpski i ruski jezik. Nakon što se u predmetu *Politička ekonomija* obradila kapitalistička ekonomija počelo se s predmetom *Historija SKP(b)*, a po njegovom završetku se prelazilo na predmete *Oslobodilačka borba Jugoslavije i izgradnja države* te *Partijska izgradnja*. Nakon što se završilo s učenjem predmeta *Politička ekonomija* i *NOB i izgradnja države* proučavao se predmet *Ekonomika nove Jugoslavije*, što znači da se učio usporedno s *Partijskom izgradnjom*, a takav pristup omogućavao je svestraniju teorijsku obradu i pravilnije marksističko shvaćanje tadašnje društvene stvarnosti. S ovako planiranim učenjem programa u školama se vodilo računa o usklađivanju nastave glavnih predmeta s predmetima opće naobrazbe.⁸²

Predmet *Dijalektički materijalizam* počinjao je s temom *Dijalektički materijalizam - pogled na svijet marksističko-lenjinističke partije*, u kojoj se odmah prelazilo na proučavanje crta dijalektičkog materijalizma. Prvotna praksa je pokazala da je polaznicima zbog nepoznavanja općih pojmova iz povijesti filozofske misli te njihovih postavki bilo vrlo teško povezivati i shvatiti sve pojmove iz dijalektike, zbog čega su se u daljnjem učenju ovog predmeta uvela dva do tri lekcijaska predavanja iz povijesti filozofije kako bi ih se uvelo u građu *Dijalektičkog materijalizma*. S druge strane, teme kao što su *Značaj marksističkih dijalektičkih metoda za praktičnu djelatnost Komunističke partije* i *Značaj marksističkog filozofskog materijalizma za praktičnu djelatnost Komunističke partije* pokazale su se beskorisnima jer se njihova građa obrađivala na temi *Dijalektičkog materijalizma* te su izbačene iz programa. Teme *Uloga naprednih društvenih ideja u razvitku materijalnog života društva* i *Oblici društvene svijesti* spojene su u jednu temu. U izradi ovih tema vidio se ruski utjecaj, osobito na mjestima gdje se spominjala njemačka klasična filozofija, a u pojedinim temama su udžbenici išli toliko daleko da su se falsificirale pojedine misli Hegela i Lenjina. Zbog toga je istaknuto da se u navedenoj srednjoj partijskoj školi

⁸² HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova*, CK KPH, 1949., str.1

polaznici i predavači moraju služiti isključivo izvornom marksističko-lenjinističkom literaturom te se kritički odnositi prema svim stvarima iz oblasti filozofije koje pišu sovjetski akademici. Ovdje je vidljivo kako je raskol s SSSR-om utjecao na obrazovanje te ostavio izvjesne tragove u nastavi dijalektičkog materijalizma. Nastavnici su se trudili povezati građu s aktualnim društvenim zbivanjima, ali je tu nedostajalo sigurnosti, a pojedini polaznici se nisu dovoljno upoznali s građom. Posebno mjesto zauzimala je teorijska obrada revizionizma u marksističkoj filozofiji koja je bila izravno vezana za kontrarevolucionarni rad rukovodstva SKP(b) prema Jugoslaviji, a navedeno je kako se o svim pitanjima ubuduće mora više paziti i boriti se protiv dogmatizma kako bi se proučavao stvaralački marksizam i lenjinizam. Kod proučavanja dijalektičkog i historijskog materijalizma bilo je poteškoća i zato što polaznici nisu imali potrebno znanje iz prirodnih znanosti te su bila potrebna dodatna lekcijaska predavanja, koja su im pomagala da lakše usvoje pojedine teme.⁸³

Predmet *Politička ekonomija* obuhvaćao je političku ekonomiju kapitalizma i političku ekonomiju socijalizma. Prije se *Ekonomika FNRJ* obrađivala kao poseban predmet, a u ekonomiji socijalizma obrađivali su se ekonomski odnosi u SSSR-u. Navedeno je kako takva postava više nije zadovoljavala novonastale uvjete te je predmet *Ekonomija FNRJ* ukinut, a njegova građa obuhvaćena je u socijalističkoj ekonomiji. Navode se i neki drugi nedostaci ovog programa koji je bio pod utjecajem partijskih škola iz SSSR-a; socijalistička ekonomija i njezini zakoni uglavnom su proučavani na sovjetskoj stvarnosti, nisu se proučavali ekonomski odnosi između socijalističkih zemalja, a polaznici se nisu prethodno upoznali s različitim specifičnim formama u kojima se pojavljuju opći ekonomski zakoni socijalizma narodne demokracije. Revizionistička linija SKP(b) i partija Informbiroa u pogledu ekonomskih odnosa također su pitanja koja se nisu dovoljno obrađivala, a kao najvažnije se ističe proučavanje ekonomije FNRJ i djelovanje socijalističkih zakona kroz nju. Za nepotpunu obradu ovih pitanja okrivljuju se sovjetski programi, koji neke od navedenih tema nisu uopće nikada proučavali. Nadalje, ovdje se radi i o borbi protiv drugih pogrešnih i revizionističkih postavki kao što su idealističko glorificiranje dotadašnjih normi i ekonomskih prilika u SSSR-u, a istovremeno su se

⁸³ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova*, CK KPH, 1949., str.1-3

vulgarizirali osnovni marksistički temelji. Sovjetska literatura po kojoj se prije proučavalo obilovala je pogrešnim tumačenjima, zbog čega je patila kvaliteta nastave. Najveći problem bio je obrada socijalističke ekonomije jer za nju nije bilo potrebne literature te se navodi kako će se ubuduće izbjegavati orijentacija na sovjetsku literaturu te će se proučavati prema klasicima marksizma-lenjinizma i radovima jugoslavenskih rukovoditelja. Kao opće pitanje postavljalo se savladavanje općih zakona socijalističke ekonomije kroz koju se trebalo proučavati sve što je specifično u Jugoslaviji, a bilo je potrebno i boriti se protiv revizije Marxovih postavki u političkoj ekonomiji.⁸⁴

Za predmet *Borba KPJ za novu Jugoslaviju i izgradnju socijalizma* nisu bile u potpunosti razrađene teme te su ih predavači sami određivali. Teme koje su se obrađivale odnosile su se na borbu Partije za ekonomski preobražaj, a program je bio privremen i sastojao se pretežno od materijala s Petog kongresa. Nakon što su se sve teme finalizirale, ovaj predmet promijenio je ime u *Historija KPJ*. Teme koje spadaju u političku ekonomiju izdvojene su iz ovog predmeta, a bilo je potrebno temeljitije obrađivati period od 1937. godine na dalje. Također, trebalo je više voditi računa o povezanosti jugoslavenskog radničkog pokreta s međunarodnim radničkim pokretom, a novonastala situacija zahtijevala je da se više pažnje posveti povijesti jugoslavenske Partije i njezinoj dosadašnjoj borbi. Bilo je važno teorijski rasvijetliti pravilnost partijske linije, a ta potreba osobito se odnosila na osvjetljavanje situacije nakon sukoba s SSSR-om te funkcioniranje Partije kroz najsudbonosnije dane njezine povijesti u vremenu kada je bila pod žestokom kritikom CK SKP(b).⁸⁵

Program za predmet *Partijska izgradnja* bio je zadovoljavajući i najvažnije je bilo da tijekom njegovog proučavanja uprava škole te Uprava CK promijeni stav prema njemu. Pristup ovom predmetu trebao je biti drugačiji zato što je uz teorijske organizacijske postavke obrađivala i problematika partijskog rada u svakodnevnom životu te se nastojalo da predavači na ovom predmetu budu pretežno članovi Partije koji rade na određenom sektoru partijske izgradnje kako bi mogli iz vlastitog iskustva

⁸⁴ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova*, CK KPH, 1949., str.3-4

⁸⁵ Isto, str.4

pričati o organizacijsko-partijskim problemima koji su u novonastaloj situaciji bili od iznimne važnosti. Uz navedeno, bilo je potrebno održavati i informativna predavanja vezana za tekuća pitanja partijske politike, što bi u mnogome nadopunilo program ovog predmeta i čvršće vezalo polaznike za život Partije.⁸⁶

Predmet *Historija SKP(b)* se i dalje obrađivao po problemima, ali je navedeno kako bi ubuduće trebalo više pažnje posvetiti teorijskim problemima marksizma-lenjinizma i njihovom povezivanju s praksom. Pojedina poglavlja u koja se mogao uklopiti pregled međunarodnog radničkog pokreta nisu ga obuhvaćala, a poveznica između borbe Boljševičke i jugoslavenske Partije nije se detaljno obrađivala. Tu bi se trebalo u većoj mjeri uspoređivati povijesne primjere iz borbe Boljševičke partije i Lenjina koji govore o visokoj marksističkoj principijelnosti i dosljednom internacionalizmu s primjerima iz jugoslavenske povijesti te tadašnje borbe jugoslavenske Partije.⁸⁷

Opći predmeti obuhvaćali su ekonomsku geografiju (25 sati), hrvatsko-srpski (45 sati), ruski (60 sati), opću i nacionalnu povijest (48 sati) i matematiku (20 sati). Polaznici koji su završili malu maturu bili su oslobođeni matematike i pravopisa. Nacionalna povijest postala je obavezan predmet, a tijekom školske godine održana su i neka predavanja iz biologije, fizike, kemije te povijesti književnosti i umjetnosti. U praksi se pokazalo da zbog prevelikog opsega ovaj program nije bio realan te da su znanje polaznici mogli dobiti isključivo na predavanjima koja su slušali. Navedeno je kako bi općenito težište trebalo prvenstveno biti na nacionalnoj povijesti, kako bi se trebala više kontrolirati nastava te kako bi se trebala dići na viši nivo. Neovisno o problemima s kojima su se susretali zbog preopširne građe, po završetku obrazovanja pokazalo se kako su polaznici imali velike koristi od proučavanja općih predmeta, a najviše su znanja dobili na području matematike, hrvatskog i ruskog jezika.⁸⁸

Poboljšanja u nastavi bila su postignuta u predmetima *Partijska izgradnja* i *Historija SKP(b)*, gdje su izrađeni razni prikazi i grafikoni te je nastava podignuta na viši nivo.

⁸⁶ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova*, CK KPH, 1949., str.5

⁸⁷ Isto, str.5

⁸⁸ Isto, str.6

Na drugim predmetima ništa se nije promijenilo, ali se pokazala potreba da se slijedi primjer te da se i za njih izrade razna pomagala, makete, grafikoni i prikazi. Partijska škola je općenito nedovoljno koristila partijske rukovoditelje za izvanškolska predavanja na temu opće partijske i ekonomske politike, a nastavnici nisu bili ustrajni u održavanju stalnog kontakta s ustanovama i Upravom CK, koja ih je putem konkretnog materijala upoznavala sa svim novostima i problematikom tadašnje jugoslavenske stvarnosti.⁸⁹

U prvoj generaciji srednje partijske škole radilo je pet nastavnika i jedan asistent, što je bilo malo kako za prvu generaciju koja je imala 59 polaznika, tako i za drugu koja je imala 182 polaznika. Svaki nastavnik je uz predavanja održavao konzultacije te po svakoj temi i četiri konferencije, a s obzirom na to, navodi se kako je nedostajao još barem jedan nastavnik i četiri asistenta. Metode rada bile su usmjerene u cilju što uspješnijeg savladavanja programa, a glavne su bile individualno učenje i zajedničke diskusije u kružocima. Kružoke je uglavnom više formirala Uprava škole, a manje partijska organizacija, koja se više bavila s pomaganjem u učenju slabijih polaznika. Nastavnici su polaznicima također pružali pomoć putem konzultacija na kružocima, a nakon svake proučene teme na ispitnim konferencijama se provjeravalo i učvršćivalo postignuto znanje. U drugoj generaciji srednje partijske škole su se tijekom predavanja održavali i seminari prema manjim djelima izvorne marksističko-lenjinističke literature te prema najvažnijim teorijskim člancima jugoslavenskih rukovoditelja, što je pokazalo dobre rezultate. Kontrola nastave obavljala se tako da su pojedini nastavnici obilazili predavanja i ispitne konferencije drugih nastavnika, a ispiti su se održavali za sve predmete pred ispitnom komisijom. Ocjenjivanje se vršilo tijekom cjelokupnog rada putem dnevnika u kojem se vršila evidencija, ali i primjedbe te dojmovi nastavnika o pojedinom polazniku. Nakon završetka obrazovanja polaznicima su se izdavale svjedodžbe, a uspjeh ovih polaznika bio je bolji od bilo koje ranije održane nastave škola. Od 59 polaznika obrazovanje je 27 završilo s odličnom, 27 s vrlo dobrom te svega pet s dobrom ocjenom, za što je bio zaslužan i pravilan odabir kandidata. Neki predmeti imali su i svoje katedre koje još nisu bile toliko čvrste kakve su obično bile formirane na fakultetima, a tu su se uz

⁸⁹ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova*, CK KPH, 1949., str.6

pojedine predmete okupljali i visoki partijski i državni rukovoditelji koji su po karakteru svojeg zanimanja i zvanja bili kompetentni da predaju u određenim područjima. Takav način rada je u to vrijeme postojao na predmetu *Politička ekonomija*, a u planu su bili i drugi pošto su katedre podizale nivo nastave u partijskim školama, a ujedno su bile i forme preko kojih se mogla usmjeriti ideološka borba izvan škole po pojedinim pitanjima marksizma-lenjinizma. Nastavno vijeće raspravljalo je o planiranju nastave po predmetima i sve što je za nju vezano, ali u praksi nije dobivalo dovoljnu pomoć od Agitpropa. Nastava se održavala svakodnevno od sedam do 12 sati te od 15 do 19 sati, a svakih 10 dana održavale su se konferencije tiska kako bi polaznici bili upoznati sa svim tekućim događanjima. Često su i posjećivali i kazališta, kina, izložbe te druga događanja za koja su unaprijed imali razrađeni plan.⁹⁰

Partijska organizacija nastavnika i osoblja prije je bila odvojena od partijske organizacije polaznika, koja je tretirana kao privremena organizacija. U drugoj generaciji srednje partijske škole organiziran je i komitet u kojem je bio upravnik škole, a partijska organizacija osoblja bila je odvojena i vezana za rajonski komitet. Njezina uloga nikada nije dolazila do punog izražaja zbog privremenog karaktera i nedovoljne vezanosti za CK KPH, a nije vodila ni dovoljnu brigu o unutarpartijskom životu komunista i njihovom partijskom odgoju. Postavljanje komiteta i njegovo vezivanje za CK partijska organizacija trebala je dobiti veću ulogu i služiti Upravi škole kao glavno uporište u školskom i partijskom životu. Škola je neovisno o spomenutim problemima zadovoljavala po visini nastave i organizaciji, a polaznici su uspješno savladavali gradivo. Navedeno je kako bi u slučaju zapošljavanja više nastavnika i asistenata moglo ovu vrstu obrazovanja završiti i veći broj polaznika te bi trebalo posvetiti više pažnje školovanju nastavničkog kadra.⁹¹

U istom izvještaju obrađuje se i rad nižih partijskih škola, među kojima su bile četiri prvotne niže partijske škole; niža partijska škola pri CK KPH, pri Oblasnim komitetima Dalmacije i Rijeke i Gradskog komiteta Zagreb te niže partijske škole

⁹⁰ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova*, CK KPH, 1949., str.6-8

⁹¹ Isto, str.9

koje su se otvorile u jesen 1948. godine pri Oblasnim komitetima Zagreb, Bjelovar, Osijek i Karlovac te pri Gradskim komitetima Split i Rijeka. Niže partijske škole trajale su tri ili tri i pol mjeseca, a program se prvotno sastojao od četiri predmeta; *Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije i izgradnja države*, *Partijska izgradnja*, *Osnove lenjinizma*, i *Ekonomika FNRJ*. S obzirom na brz ekonomski razvoj i nove teorijske obrade na području jugoslavenske socijalne izgradnje i *Historiju Partije*, program je u nekoliko navrata izmijenjen. Program predmeta *Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije i izgradnja države* razrađen je na bazi materijala Petog kongresa KPJ te Drugog plenuma CK KPJ, ali i najosnovnijih članaka jugoslavenskih rukovoditelja te je dobio naziv *Borba KPJ za novu Jugoslaviju i izgradnju socijalizma*, a kada su bile razrađene teze i napisan udžbenik, promijenio je naziv u *Historiju KPJ*. Tada je obuhvaćao sva pitanja jugoslavenske ekonomske izgradnje, zbog čega je ukinut predmet *Ekonomika nove Jugoslavije*. Na taj način su se u nižim partijskim školama proučavala samo tri predmeta (*Borba KPJ za novu Jugoslaviju i izgradnju socijalizma*, *Osnove lenjinizma* i *Partijska izgradnja*), a predmet *Partijska izgradnja* također se počeo učiti prema novoj literaturi. U praksi se pokazalo da je rok od tri ili tri i pol mjeseca suviše kratak da bi za to vrijeme polaznici dobili dovoljno znanja, a kako se pokazalo da neki nemaju osnovno znanje iz političke ekonomije, uveo se i predmet *Politička ekonomija*, nakon kojeg se prelazilo na proučavanje socijalističke ekonomije s glavnim težištem na ekonomiju FNRJ. Time su teme iz ekonomske izgradnje koje su se proučavale u predmetima *Borba KPJ za novu Jugoslaviju i izgradnju socijalizma* ukinule, a škole su po novim prijedlozima imale četiri predmeta, zbog kojih se njihovo trajanje produžilo na pet i pol mjeseci.⁹²

Pitanje nastavnog kadra u to vrijeme još nije bilo u potpunosti riješeno, a kako je većina partijskih škola imala jednog do maksimalno tri nastavnika i otprilike isto toliko asistenata, nastojalo se da svaka od nižih partijskih škola za svaki predmet ima po jednog nastavnika i po jednog asistenta. Usprkos nedostatku predavačkog kadra, nastava se u svim školama odvijala redovito, a dosadašnji nastavnici uglavnom su završili srednju partijsku školu. Nedostaci koji su se pojavljivali za vrijeme održavanja ovih škola uglavnom su zajednički za sve niže partijske škole i slični

⁹² HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova*, CK KPH, 1949., str.10-11

nedostacima koji su se pojavljivali u srednjim partijskim školama. Jedan od osnovnih se sastojao u tome što se kroz nastavu nije dovoljno održavala i teorijski obrađivala jugoslavenska praksa, što se osobito osjetilo u predmetu *Osnove lenjinizma*. Teorijske postavke iz tog predmeta nisu se dovoljno povezivale s jugoslavenskom stvarnošću i nisu dovoljno raskrinkale klevetničku kampanju Informbiroa i općenito sukoba između CK SKP(b) i jugoslavenske Partije. Najvažniji zadaci bili su podići nastavu na viši nivo te osigurati stalan uvid i pomoć u funkcioniranju nižih partijskih škola. Nedostaci su bili vidljivi i u sustavu izlaganja, u nepreciznom i općenitom izražavanju, neiznošenju važnih stvari, a nova literatura nije se pravovremeno uvodila, niti su se izvan programa držala pojedina predavanja koja bi objasnila sve nove momente i probleme jugoslavenske izgradnje. Kvaliteta nastave često je trpjela zbog toga što je ionako malobrojan kadar predavača previše korišten za razna izvanškolska predavanja na raznim partijskim i stručnim kursovima, a nastava se opterećivala s predmetima iz opće naobrazbe. Kontrola i pomoć nastavnicima svodila se na ukazivanje upravnika na pojedine nedostatke, a Agitpropu nisu odigrali glavnu ulogu da preko uvida u predavanja pomognu u uklanjanju navedenih nedostataka. Uz navedeno, komiteti i njihova odjeljenja trebali su više informirati polaznike o problemima na terenu kako bi se održala živa veza s praksom te kako bi se ta praksa koristila u nastavi. Nije posvećeno dovoljno pažnje ni uzdizanju nastavnika, a kao glavni razlog tome navodi se njihova preopterećenost zbog koje se nisu dovoljno posvećivali nadogradnji svojeg marksističkog i općeg obrazovanja.⁹³

Na nižim partijskim školama nije u potpunosti bila usvojena metoda individualnog rada, a u svim školama se odvijao rad po istom sustavu (rad u kružocima, individualno učenje, držanje konzultacija i završne ispitne konferencije). Pomaganje polaznika odvijalo se putem konzultacija, obilaskom kružoka od strane nastavnika, izravnim obraćanjem nastavnicima vezano za objašnjenje pojedinih pitanja, ali su i bolji polaznici pomagali lošijima. Nastavnici su ulagali puno truda u razvijanje osobnog i društvenog života polaznika, prosječni uspjeh u školama bio je između 3 do 3.75, a navedeno je i kako se mogao poboljšati uz bolje uvjete i jači

⁹³ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova*, CK KPH, 1949., str.11-12

predavački kadar. Ispiti za sve predmete održavali su se na kraju škole, a predlagalo se da se ubuduće održavaju po završetku pojedinog predmeta.⁹⁴

Postojala je i veza između srednje partijske škole CK KPH i nižih partijskih škola, koja se očitovala u tome što su upravnici nižih partijskih škola dolazili u srednju partijsku školu gdje su se upoznavali s organizacijom, radom i raznim svakodnevnim iskustvima. Uz to, nastavnici srednje partijske škole posjećivali su niže partijske škole i tamo održavali predavanja, što je doprinijelo poboljšanju rada na nižim partijskim školama. Kulturno-društveni život bio je organiziran, a poteškoće su se pojavljivale zbog nedostatka prostora u školama jer za njega nisu imale namijenjene prostorije. Sve škole imale su svoje biblioteke, a sva pitanja rada nižih partijskih škola prolazila su na jednodnevnom savjetovanju s Upravom agitacije i propagande s upravnicima, članovima Agitpropa te s kadrovskim odjeljenjima oblasnih komiteta.⁹⁵

Kada se govori o radu dopisnih partijskih škola, istaknuto je kako je njihova svrha bila okupljanje partijskog kadra na terenu i drugih partijaca koji su se dobrovoljno opredijelili i koji su imali mogućnost i želju za samostalno proučavanje određenog programa nakon kojeg bi polagali ispite. Oni su ujedno preuzeli odgovornost da će u određenom vremenskom roku savladati predviđenu građu, a ova vrsta obrazovanja smatrala se slobodnom formom marksističke izgradnje preko koje dopisnici stječu cjelovito znanje po jednom određenom programu. Tijekom 1949. godine je u Hrvatskoj radila srednja dopisna partijska škola pri CK KPH, a u planu je bilo otvaranje dopisnih škola pri svim oblasnim komitetima po programu niže partijske škole. Uspjeh je bio uvjetovan dobrovoljnošću kandidata, pravilnim izborom kandidata u odnosu na njihovo prethodno znanje i uvjete rada, pomaganjem polaznicima putem predavanja i konzultacija, ali i osiguranjem pomoći komitetima kod koordinacije rada dopisnika. Kriteriji odabira dopisnika bili su isti kao i kriteriji kod redovnih partijskih škola, ali ovdje partijski staž nije igrao odlučujuću ulogu te je

⁹⁴ Isto, str.12-13

⁹⁵ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova*, CK KPH, 1949., str.13

bilo potrebno samo voditi računa o socijalnom sastavu i o onim kadrovima koji iz raznih razloga ne mogu polaziti redovne partijske škole.⁹⁶

Početak travnja počela je s redom srednja dopisna partijska škola pri CK KPH, a u svom programu je imala predmete *Dijalektički materijalizam, Politička ekonomija, Historija SKP(b), KPJ u borbi za novu Jugoslaviju i izgradnju socijalizma* i *Partijska izgradnja*. Rok trajanja ove škole bio je dvije godine, a svake godine upisivali su se novi polaznici. Za proučavanje pojedinih tema po predmetu bilo je predviđeno 10 dana, a dopisnici su trebali raditi po tri sata dnevno. Po završetku svakog predmeta dopisnici su polagali ispite u srednjoj partijskoj školi. U početku je bilo predviđeno da se i za svaki od predmeta izradi pisana radnja, ali se to kod budućih generacija ukinulo pošto dopisnici nisu od toga imali koristi. U upravi dopisne škole bili su predviđeni upravnik i dva konzultanta, odnosno instruktora, a pošto je prva generacija imala samo upravnika, to je otežavalo pomoć dopisnicima putem predavanja, konzultacija, konferencija i drugih metoda. Odlučeno je da ubuduće po tom pitanju pomognu oblasni komiteti. U ovu srednju dopisnu partijsku školu bilo je prvotno upisano 350 polaznika, od kojih je tijekom školovanja otpalo 60 iz raznih razloga, a najveći je problem bio u zagrebačkoj i bjelovarskoj oblasti gdje se više od polovice upisanih polaznika nije moglo pripremiti za prvi ispitni rok. Probleme je stvarala nedovoljna briga komiteta i nedostatak evidencije i loše savladavanje materijala kod polaznika, a u svrhu poboljšanja uvela su se redovna predavanja jedanput na mjesec na kojima su se objašnjavala sva nejasna pitanja. Uz njih su organizirane i konzultacije, ali neki od komiteta nisu dopisnike pravovremeno obavještavali o ovim metodama rada te se radilo na njihovom podizanju odgovornosti. Pošto su tada već svi oblasni komiteti mogli samostalno održavati predavanja zbog velikog broja studenata koji su završili višu i srednju partijsku školu, počeli su ih održavati u jednom ili više oblasnih centara, što je bila dodatna pomoć dopisnicima. Aktivnim zalaganjem dopisnika, boljim postavljanjem organizacije rada na terenu te većom brigom i pomoći oblasnih, kotarskih i gradskih komiteta uvelike se popravljalo stanje

⁹⁶ Isto, str.14

i osiguravao bolji uspjeh srednje dopisne partijske škole, za koju se formirao i konkretan plan predavanja.⁹⁷

Program niže dopisne partijske škole imao je iste predmete kao i redovna niža partijska škola, a to su *Osnove lenjinizma, KPJ u borbi za novu Jugoslaviju i izgradnju socijalizma* i *Partijska izgradnja*. Rok trajanja ove škole bio je predviđen na devet mjeseci, a za svaku temu je bilo određeno 10 dana, pod uvjetom da su dopisnici radili tri sata na dan. Predmeti se nisu proučavali istovremeno, već se počelo s *Osnovama lenjinizma*, zatim s *KPJ u borbi za novu Jugoslaviju izgradnju socijalizma* i naposljetku s predmetom *Partijska izgradnja*. Nižom dopisnom partijskom školom rukovodilo je rukovodstvo redovne niže partijske škole, a jedan od nastavnika bio je zadužen isključivo za dopisnu nižu partijsku školu. Ako su za to postojale mogućnosti, moglo se formirati i posebno rukovodstvo sastavljeno od upravnika i najmanje dva instruktora, a metoda i organizacija rada ove škole bila je ista kao i kod srednje dopisne partijske škole. U oblasti Dalmacije bila je osnovana niža dopisna partijska škola s 230 dopisnika, a u Zagrebu s 445 dopisnika. Iste godine su se u Rijeci, Karlovcu, Osijeku i Bjelovaru vršile pripreme za otvaranje nižih dopisnih partijskih škola koje su trebale početi s radom u listopadu. Za pripreme i odabir polaznika bio je zadužen Agitprop, a savjetovanje u vezi rada nižih partijskih dopisnih škola s rukovoditeljima iz oblasnih komiteta bilo je razjašnjeno u pisanim uputama.⁹⁸

Pri mnogim gradskim komitetima radile su i večernje partijske škole, a do sada ih je bilo održano 21 te je kroz njih prošlo 709 polaznika. Program večernjih partijskih kursova obuhvaćao je predmete redovne partijske škole, a princip po kojem su bili organizirani je bio sljedeći; gradski komitet je iz svojeg nižeg osnovnog partijskog kadra odabrao izvjestan broj članova koji je oslobađao od izvanpartijskih zaduženja i vezao za proučavanje ovog programa. Predavanja su se održavala jednom tjedno u popodnevrim satima, a nakon toga su polaznici individualno radili. Predavači su bili članovi gradskih komiteta ili predavači nižih partijskih škola, a po obradi svake teme

⁹⁷ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova*, CK KPH, 1949., str.14-16

⁹⁸ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izveštaj o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova*, CK KPH, 1949., str.16-17

održavale su se ispitne konferencije. Za vrijeme održavanja večernje partijske škole, svi polaznici redovito su radili u svojim poduzećima ili ustanovama. Nedostaci koji su se javljali u ovoj formi obrazovanja bili su: kod većine škola su određivani prekratki rokovi za savladavanje gradiva, polaznici nisu pravilno odabirani te je bilo onih koji zbog svojeg prethodnog znanja nisu bili u stanju savladati predviđeni program, nedostajalo je čvrsto i profesionalno rukovodstvo, pri organizaciji se nije vodilo računa o radnim uvjetima i oslobađanju polaznika drugih izvanpartijskih zaduženja, a gradski i oblasni komiteti nisu imali dovoljnu kontrolu, niti su pomagali u funkcioniranju večernjih partijskih škola. Zbog tih nedostataka neke su se škole i raspale, a postojali su i problemi u pripremanju predavanja i njihovom povezivanju s tadašnjom praksom. Primjeri bolje organizacije koja je bila vidljiva u školama u Zagrebu i Splitu pokazali su kako je moguće postići bolji uspjeh ako se uloži više truda u ovu formu obrazovanja. Svi oblasni komiteti postavili su plan osnivanja večernjih partijskih škola, a dugoročna perspektiva bila je da se većina od njih pretvori u redovne niže partijske škole. U vrijeme ovog izvještaja škola u Zagrebu za to je već zadovoljavala uvjete.⁹⁹

5. Zaključak

Nakon završetka Drugog svjetskog rata i pobjede nad fašizmom, KPJ pa time i KPH je ostvarila potpunu kontrolu nad svim područjima života, pa tako i obrazovanjem. Partijski kadrovi su se počeli osposobljavati i obrazovati teorijom marksizma-lenjinizma u poratnom i ratnom razdoblju, da bi se to još organiziranije nastavilo i nakon 1945. godine, kada su počele s radom brojne partijske škole povezane direktno s CK KPH te hrvatskim Agitpropom. U tom razdoblju su osnovane viša, srednje te niže partijske škole koje su uglavnom imale sličnu tematiku i literaturu, no razlikovale su se po opsegu i širini tema koje su proučavane. Može se primijetiti kako je od završetka rata 1945. do 1948. godine najzastupljeniji predmet bio *Historija Svesavezne Komunističke Partije (boljševika)*, što je i bilo logično jer je Jugoslavija u prvim poratnim godinama iz Sovjetskog Saveza crpila brojne ideje koje su oblikovale razne sfere života utječući na tehnologiju, znanost, sport, politiku pa tako i na

⁹⁹ HR HDA 1220, CK KPH, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu centralnog komiteta 1945.-1954., Organizacija rada partijskih škola, *Izvještaj o radu redovnih partijskih i dopisnih partijskih škola te večernjih kursova*, CK KPH, 1949., str.18-19

obrazovanje. Osim Staljinovih djela, u literaturi jugoslavenskih partijskih škola se moglo naći još puno djela sovjetskih autora koja su postala neizostavni dio literature ovih partijskih škola. Na taj način su jugoslavenski komunisti crpili ideje te ih primjenjivali na jugoslavenske prilike. Literatura marksizma-lenjinizma je zapravo bila vrsta oružja kojom bi se jugoslavenski komunisti naoružavali kako bi znali upotrijebiti boljševičke metode koje su bile kombinacija stečenog znanja te onoga što je trebalo primijeniti iz njih u konkretnim problemskim situacijama. Što se tiče polaznika ovih škola, može se primijetiti da je najviše problema bilo kod nepismenih ili polupismenih, kod onih koji ne govore dobro hrvatsko-srpski, kod onih koji nisu imali nikakvo predznanje te kod polaznika koji su bili dodatno opterećeni drugim obavezama tako da nisu imali neke od preduvjeta da uspješno savladaju gradivo ovih škola. Osim njih, i predavači su bili suočeni s određenim problemima jer neki od njih nisu bili dovoljno educirani, neki nisu bili odgovorni kod pripreme nastave te održavanja predavanja, a nisu imali dobro razrađene metode i forme rada. Uz navedeno, i sam Agitprop je u nekim situacijama zakazao budući da nije pružao dovoljno pomoći ovim školama.

Bez obzira na određene teškoće i nedostatke s kojima su se ove škole suočavale, može se zaključiti da je veliki dio partijskog kadra uspješno savladao gradivo tih škola te bio osposobljen da ih se smjesti na određene pozicije nakon završetka školovanja. Kako se može primijetiti bilo je tu velikih oscilacija između polaznika viših razina u odnosu na nižu razinu školovanja tako da su oni koji su pohađali Višu partijsku školu te neke od konferencija, diskusija i predavanja bili puno više obrazovani i 'naoružani' marksističkom teorijom tako da su kasnije ostvarili i bolje pozicije prilikom zapošljavanja. Vidljivo je i da je glavna literatura prvih godina bila sovjetskog podrijetla, a najviše su bili zastupljena tri predmeta *Historija svesavezne Komunističke Partije (boljševika)*, *Partijska izgradnja*, *Osnove lenjinizma*, no uz njih i predmet *Narodnooslobodilačka borba i izgradnja naše države* na kojem su polaznici proučavali jugoslavensku borbu i teoriju marksizma-lenjinizma koje su se oblikovale još tijekom rata. Tijekom antifašističke borbe kod vodećih partijskih čelnika oblikovalo se shvaćanje da je nužno za svakog člana komunističke partije da poznaje teoriju marksizma-lenjinizma, kao i da se i slijede misli i djela velikih jugoslavenskih i sovjetskih stručnjaka koji su najviše svojim radovima i djelima utjecali na rad ovih partijskih škola. Smatralo se da se partijski kadar može obrazovati jedino ako ima

dobar uvid u pojmove marksizma i naučnog socijalizma kako bi kasnije uspješno vodio zemlju. Do 1948. godine su u literaturi teme sovjetskih autora bile izričito zastupljene da bi te godine došlo do izbacivanja predmeta *Historija svesavezne Komunističke partije (boljševika)* iz literature zbog sukoba s IB-om kada počinje sumnja određenog dijela jugoslavenskih komunista prema politici Staljina i Sovjetskog saveza. Iako to razdoblje karakterizira politiku Jugoslavije koja se počinje otvarati prema Zapadu, u literaturi je i dalje prisutna kritika prema Zapadu i kapitalizmu, no tada se uvode novi predmeti kao što su *Osnove političke ekonomije* gdje se proučavaju i neki ekonomski aspekti jugoslavenskog razvoja, te se prati i Petogodišnji plan donesen 1947. godine vezan za industrijalizaciju i ekonomski razvoj države.

Može se zaključiti kako su partijske škole nakon Drugog svjetskog rata odigrale veliku ulogu u izgradnji i oblikovanju jugoslavenskog komunističkog kadra te stvorile zavidnu grupu pojedinaca koji su kasnije razmješteni na razne pozicije kako bi zemlja imala široku mrežu obrazovanih i stručnih ljudi koji će joj pomagati u razvoju. Iako su se tijekom godina u partijskim školama mijenjali programi, opseg i širina tema, kao što je bilo vidljivo iz raznih izvora, može se reći da su partijske škole i više nego opravdale svoju svrhu obrazovanja marksističkih partijskih kadrova Komunističke partije Hrvatske i Jugoslavije.

6. Summary

In the year of 1945 and the end of the World War 2, Yugoslavia was, like many other communist states started to begin its development. Many communist schools began with their work on a mission to educate new communist staff with theory of marksism with a purpose to become efficient for supplying all walks of society, including education.

Many communists became very efficient leader in all spheres of society, making Yugoslavia strong and organized communist state. During the period 1945.-1948. Yugoslavia was very close with Soviet Union, and whole ideology during that period was under Soviet rule, and after 1948. Yugoslavia started its own communist path, making her own politics that maneuvered between East and West which affected plans and programs that were learnt in communist schools in Yugoslavia during that period.

tags : communism, marksism, Yugoslavia, Tito, Soviet Union, communist schools

7. Popis kratica

AFŽ - Antifašistička fronta žena

Agitprop - Odjeljenje za agitaciju i propagandu

AVNOJ – Antifašističko vijeće Narodnog oslobođenja Jugoslavije

CK - Centralni komitet

DFJ – Demokratska federativna Jugoslavija

FNRJ – Federativna narodna republika Jugoslavija

INFORMBIRO (IB) - Informacijski biro

JNOF – Jedinstvena narodnooslobodilačka Fronta

KPH - Komunistička partija Hrvatske

KPJ - Komunistička partija Jugoslavije

KPSS – Komunistička partija Sovjetskog Saveza

KUNMZ – Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada

NF - Narodna fronta

NOB - Narodnooslobodilačka borba

NOJ - Narodna omladina Jugoslavije

NRH – Narodna republika Hrvatska

NSH – Narodni sabor Hrvatske

OUN – Organizacija Ujedinjenih naroda

SKP(b) - Svesavezna Komunistička Partija boljševika

SRPJ(k) – Socijalistička radnička partija Jugoslavije(komunista)

SSRNJ – Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije

URSSJ – Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije

USAOJ - Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije

ZAVNOH – Zemaljsko antifašističko vijeće Narodnog oslobođenja Hrvatske

8. Izvori i literatura

Arhivski fondovi

1. HR HDA 1220, CK KPJ, Serija: Komisija za agitaciju i propagandu (Agitprop) 1945.-1954., Podaci o radu partijskih škola, 1946.-1954.

Monografije i članci

2. Bilandžić, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing, 1999.
3. Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918. – 2008*. Zagreb: Novi liber; Europapress holding, 2008.
4. Jandrić, Berislav. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945.-1952*. Zagreb: Srednja Europa, 2005.
5. Jelić, Ivan. *Značenje osnivanja Komunističke partije Hrvatske*. Časopis za suvremenu povijest, Vol.2 No.1 listopad 1970., str. 9-21
6. Koren, Snježana. *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945 – 1960): Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti, historiografija*. Zagreb: Srednja Europa, 2012.
7. Najbar-Agičić, Magdalena. *Kultura, znanost, ideologija: Prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti*. Zagreb: Matica Hrvatska, 2013.
8. Ogrizović, Mihajlo. *Marksističko obrazovanje partijskih kadrova u NOB*, Zagreb: NIRO, Radničke novine, 1988.